

การศึกษาขั้นตอนการดำเนินโครงการออกแบบและก่อสร้างวัดในปัจจุบัน

4.1 กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการออกแบบและก่อสร้างวัด

จากการศึกษากฎหมายที่มีผลบังคับใช้กับอาคารทางศาสนาพบว่าในปัจจุบันไม่มีกฎหมายที่มีผลบังคับใช้โดยเฉพาะ แต่ได้มีการให้อำนาจการออกกฎหมายสามารถออกกฎกระทรวงไว้ใน พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 และในเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับการก่อสร้างวัด อยู่ในกฎกระทรวงซึ่งออกตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2532 มีรายละเอียดดังนี้

พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

เนื้อหาของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง¹

หมวดที่ 1 บททั่วไป

มาตรา 7 ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงยกเว้น ผ่อนผันหรือ กำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติ ตามพระราชบัญญัตินี้ไม่ว่าทั้งหมด หรือบางส่วน เกี่ยวกับอาคารดังต่อไปนี้

(4) โบราณสถาน วัดวาอาราม หรืออาคารต่างๆที่ใช้เพื่อการศาสนาซึ่งมีกฎหมายควบคุมการก่อสร้างไว้แล้วโดยเฉพาะ

ซึ่งจากพระราชบัญญัติให้อำนาจรัฐมนตรีสามารถออกกฎกระทรวงมาควบคุมอาคารดังกล่าว แต่ไม่ปรากฏว่ามีการออกกฎกระทรวงขึ้นมาบังคับใช้แต่อย่างใด จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2528 ได้มีการออกกฎกระทรวงฉบับที่ 9 ออกความตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

▪ กฎกระทรวงฉบับที่ 9 ออกความตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

เนื้อหากฎหมายที่เกี่ยวข้อง²

ข้อ 1 ให้อาคารดังต่อไปนี้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องขออนุญาตตามมาตรา 21 มาตรา 22 มาตรา 23 มาตรา 24 มาตรา 32 มาตรา 33 และมาตรา 34

(4) โบราณสถาน วัดวาอาราม หรืออาคารต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการศาสนา ซึ่งมีกฎหมายควบคุมการก่อสร้างไว้แล้วโดยเฉพาะ

¹ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 หมวดที่ 1 บททั่วไป มาตรา 7 ข้อ 4

² กฎกระทรวงฉบับที่ 9 ออกความตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ข้อ 1(4)

จากการออกกฎกระทรวงฉบับนี้ทำให้การขออนุญาตปลูกสร้างวัดอยู่ในความรับผิดชอบของกรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรมซึ่งมีความรับผิดชอบดูแลวัดและอาคารทางศาสนาทั่วประเทศจนถึงปี พ.ศ. 2545 มีการจัดระเบียบระบบราชการใหม่จึงได้ออกเป็น พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 และพระราชกฤษฎีกา โอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไป ตามพระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบดูแลในส่วนของวัด

พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545

จากการโอนความรับผิดชอบในส่วนของกรมการศาสนาเดิม เฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับพุทธมณฑลจึงแยกออกมาตั้งเป็น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งขึ้นตรงกับสำนักนายกรัฐมนตรี ส่วนกรมการศาสนาเดิมยังมีความรับผิดชอบดูแลในส่วนของกิจการศาสนาอื่นๆ นอกเหนือจากงานพุทธศาสนา

เนื้อหากฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา 36 กระทรวงวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับศิลปะ ศาสนา และวัฒนธรรม และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงวัฒนธรรม หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม

มาตรา 37 กระทรวงวัฒนธรรม มีส่วนราชการ ดังต่อไปนี้

(3) กรมการศาสนา

(4) กรมศิลปากร

พระราชกฤษฎีกา โอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วน ราชการให้เป็นไป ตาม พระราชบัญญัติ ปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545

เนื้อหากฎหมายที่เกี่ยวข้อง³

มาตรา 119 ให้โอนบรรดากิจการ อำนาจหน้าที่ ทรัพย์สิน งบประมาณ หนี้ สิทธิ ภาระผูกพัน ข้าราชการ ลูกจ้าง และอัตรากำลังของกระทรวงศึกษาธิการ เฉพาะที่เกี่ยวกับส่วนราชการดังต่อไปนี้มาเป็นของสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงวัฒนธรรม

1) กรมการศาสนา เฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับพุทธมณฑล

2) กรมศิลปากร เฉพาะ

(ก) สำนักงานเลขาธิการกรม

³ พระราชกฤษฎีกา โอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วน ราชการให้เป็นไป ตาม พระราชบัญญัติ ปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 มาตรา 119 ข้อ 1-3

(ข) สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

3) สำนักงานงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เจาะาะที่เกี่ยวกับกองเอกชนสัมพันธ์ ทั้งนี้ให้โอนบางส่วนตามที่คณะรัฐมนตรีมีมติ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505, พ.ศ.2532

เนื้อหากฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา 31 วัดมีสองอย่าง

- (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
- (2) สำนักสงฆ์ ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

มาตรา 32 การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด และการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนด ในกฎกระทรวง

มาตรา 33 ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

- (1) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น
- (2) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด
- (3) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา 37-38 หน้าที่ของเจ้าอาวาส

มาตรา 40 ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็นสองประเภท

- (1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่ของวัด
- (2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

▪ กฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507)

เป็นการออกกฎระเบียบ ขั้นตอนในการดำเนินการขออนุญาตต่างๆ ว่าจะต้องเริ่มต้นอย่างไร มีบุคลากรหรือหน่วยงานใดเข้ามาเกี่ยวข้อง

หมวด 1	การสร้างวัด	ข้อ 1-4
หมวด 2	การตั้งวัด	ข้อ 5
หมวด 3	การรวมวัด	ข้อ 6
หมวด 4	การย้ายวัด	ข้อ 7-8
หมวด 5	การยุบเลิกวัด	ข้อ 9-10
หมวด 6	การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา	ข้อ 11-12

4.2 หน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการ

4.2.1 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา

จากการที่ปรับเปลี่ยนอำนาจหน้าที่ของหน่วยราชการ ทำให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีหน้าที่ดูแลเกี่ยวข้องงานทางด้านพุทธมณฑล ซึ่งเกี่ยวกับงานด้านคณะสงฆ์และการทำนุบำรุงศาสนา การบริหารและการจัดการเรื่องศาสนาวัดและศาสนาสมบัติของวัด โดยจำนวนวัดที่อยู่ในความดูแลประมาณ 30000 วัดทั่วประเทศ (ดูรายละเอียด ภาคผนวก x) และเป็นวัดที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบและการก่อสร้างโดยตรง คือ “ฝ่ายออกแบบและก่อสร้าง กองพุทธศาสนสถาน” ทำหน้าที่ออกแบบอาคาร วางผังวัดและอาคารเสนาสนะต่างๆ รวมไปถึงงานประมาณราคาและงานควบคุมการก่อสร้างด้วย “สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม” จัดและสนับสนุนการศึกษาและอบรมพระสังฆาธิการ เป็นหน่วยงานที่ประสานงานร่วมกับสถาบันสังฆาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดทำโครงการหรือเอกสารเผยแพร่ความรู้ให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานศาสนา รวมถึงการจัดทำคู่มืออบรมเจ้าอาวาส และหลักสูตรการเรียนสำหรับพระสงฆ์

4.2.2 กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

กรมศิลปากร ดูแลในส่วนของงานที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบและก่อสร้างวัด 2 หน่วยงาน คือ “สำนักสถาปัตยกรรม” มีหน้าที่ให้บริการในเรื่องการออกแบบโครงการที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและวัฒนธรรมรวมทั้งการออกแบบ ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด และ “สำนักโบราณคดี” ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบสำหรับโครงการออกแบบ ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดหรืออาคารอื่นๆที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ถึงแม้ว่าตาม อำนาจหน้าที่ที่เขียนไว้ตาม พ.ร.บ. พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 และ พระราชกฤษฎีกา โอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไป ตามพระราชบัญญัติ ปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 นั้นจะไม่มี อำนาจหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเหมือนกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แต่ในเรื่องของงานออกแบบวัดนั้นกรมศิลปากรมีแบบมาตรฐานและให้บริการในเรื่องการออกแบบเช่นเดียวกัน

4.2.3 มหาเถรสมาคม

มหาเถรสมาคมมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ทั้งหมด ส่งเสริมและเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในส่วนของมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวข้องกับโครงการออกแบบและก่อสร้างนั้น มหาเถรสมาคมมีหน้าที่พิจารณาการขออนุญาต สร้างวัด ตั้งวัด ขอรับพระราชทาน วิสุงคามสีมา ฯลฯ โดยการดำเนินการนี้ต้องผ่านการอนุมัติและพิจารณาจากมหาเถรสมาคม

ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และในฐานะที่มหาเถรสมาคมเป็นผู้ดูแลคณะสงฆ์ ทำให้มหาเถรสมาคมสามารถเป็นตัวกลางหรือเป็นผู้ควบคุม หรือออกกฎระเบียบเพื่อให้คณะสงฆ์ปฏิบัติตามได้ ดังนั้นในโครงการออกแบบและก่อสร้าง แนวทางที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงต่างๆควรให้มหาเถรสมาคมเข้ามาดูแลเกี่ยวข้องให้มากที่สุด

4.2.4 เจ้าอาวาส พระสังฆาธิการ

เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัดเป็นผู้นำของพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด มีความสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุขและความมั่นคงของวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่างๆของวัด เป็นผู้ปกครอง บังคับบัญชา กำกับดูแล กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในวัด

พระสังฆาธิการ⁴ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ กำหนดการปกครองตามลำดับขั้นตั้งแต่ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค คณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

หน้าที่ของเจ้าอาวาส⁵

- (1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไป ด้วยดี
- (2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนัก อาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

- (3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์
- (4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

อำนาจของเจ้าอาวาส⁶

- (1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้า ไปอยู่อาศัยในวัด
- (2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไป เสียจากวัด
- (3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงาน ภายในวัดหรือให้ทำ ทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้ สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ปัจจุบันในการก่อสร้างวัดหรืออาคารทางศาสนา ผู้ที่มีอำนาจดูแลเรื่องและโครงการทั้งหมดนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสแตกต่างกันตามความสามารถและความถนัดของ

⁴ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. วัดพัฒนาฯ45. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2545.

⁵ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หมวดที่ 5 มาตรา37

⁶ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หมวดที่ 5 มาตรา38

พระแต่ละบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้วางจุดประสงค์ในการก่อสร้าง หรือต้องการให้อาคารที่ก่อสร้างออกมามีลักษณะอย่างไร และในบางครั้งพระบางรูปที่มีความรู้ในเรื่องการออกแบบก่อสร้าง อาจจะเป็นผู้ออกแบบและเขียนแบบเอง หรือออกแนวคิดในการออกแบบสื่อสารให้สถาปนิกหรือผู้ออกแบบทำตามวัตถุประสงค์ได้ หรือในบางครั้งเจ้าอาวาสก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลควบคุมงานงานก่อสร้างเอง

4.2.5 ไวยาวัจกร⁷

หมายถึง ผู้ทำกิจธุระแทนพระภิกษุสงฆ์ ผู้ทำการชวนชวายแทนพระภิกษุสงฆ์ ผู้ช่วยชวนชวายทำกิจธุระ ผู้ช่วยเหลือรับใช้พระ มีฐานะเป็นเจ้าของพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาหน้าที่ของไวยาวัจกร

- (1) เบิกจ่ายนิตยภัตจากส่วนราชการที่ได้ตั้งนิตยภัตถวายแก่พระภิกษุในวัดนั้น โดยไวยาวัจกรจะต้องได้รับหนังสือมอบหมายจากเจ้าอาวาสเพื่อไปแสดงเป็นหลักฐานต่อเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการผู้จ่ายนิตยภัตตามระเบียบของทางราชการ
- (2) หน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดซึ่งต้องมีหนังสือมอบหมายของเจ้าอาวาสเป็นหลักฐาน เนื่องจากศาสนสมบัติของวัดมีอยู่มากมายหลายชนิดบางส่วนสำหรับใช้ในการศาสนา บางส่วนไม่ใช่ดังนั้นจึงต้องมีหนังสือมอบหมายอย่างชัดเจน

บทบาทและหน้าที่ของไวยาวัจกรกับการออกแบบและก่อสร้างวัดในปัจจุบันคือ ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานที่ทางวัดได้มอบหมายให้ ในเรื่องของการออกแบบก่อสร้างไวยาวัจกรจะทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานต่างๆ เช่น การดำเนินการหาช่างก่อสร้าง หรือประสานงานกับสถาปนิกและวิศวกรผู้ออกแบบ และยังรวมถึงติดต่อกับผู้บริจาคเงินและดำเนินการให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่จะเป็นไวยาวัจกรมักจะเป็นคนในพื้นที่ และค่อนข้างจะรู้จักคุ้นเคยในชุมชนมากจึงเป็นข้อดีในการติดต่อประสานงานหรือการเจรจาเมื่อเกิดเรื่องราวต่างๆ

4.2.6 คณะกรรมการวัด

คณะกรรมการวัด เป็นกลุ่มบุคคลซึ่งทางวัดตั้งขึ้นมาช่วยดูแลกิจการ และงานเกี่ยวกับวัด เช่นการจัดงานบุญ การดูแลการใช้พื้นที่ของวัด การจัดงานเทศกาลรื่นเริงต่างๆ และรวมถึงการดูแลและมีส่วนร่วมในโครงการออกแบบและก่อสร้างด้วย ซึ่งคณะกรรมการวัดจะประกอบด้วยกลุ่มบุคคลหลายกลุ่มทั้งในส่วนของพระสงฆ์ ผู้บริจาคปัจจัย ผู้ออกแบบก่อสร้าง ประชาชนในท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของราชการ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละวัด

⁷ สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนัก, หนังสือคู่มือไวยาวัจกร (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

4.2.7 สถาปนิก ผู้ออกแบบ และวิศวกร

สถาปนิก,ผู้ออกแบบ ในโครงการออกแบบและก่อสร้างวัดผู้ออกแบบวัด ไม่จำเป็นจะต้องเป็นสถาปนิกที่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพหรือเรียนจบในสาขาสถาปัตยกรรมหรือสาขาสถาปัตยกรรมไทยโดยตรงดังเช่น ในโครงการออกแบบอาคารอื่นทั่วไปที่จะต้องมีการขึ้นแบบและรับรองในการขออนุญาต ผู้ออกแบบวัดในปัจจุบันจึงมาจากหลากหลายพื้นฐาน การก่อสร้างวัดในกรณีที่ไม่ได้ใช้แบบมาตรฐานจากหน่วยงานราชการต่างๆ โดยส่วนมากจะใช้ผู้รับเหมาก่อสร้างหรือช่างท้องถิ่นที่มีประสบการณ์ในการก่อสร้างวัดเป็นทั้งผู้ออกแบบและก่อสร้างด้วยตนเอง โดยมีแนวทางจากเจ้าอาวาสเป็นผู้บอกจุดประสงค์ รูปทรงหรือลักษณะของอาคารตามความต้องการ ส่วนในกรณีที่ผู้ออกแบบอาคารที่เป็นสถาปนิกและเรียนจบทางด้านสถาปัตยกรรมไทยหรือเชี่ยวชาญทางด้าน การออกแบบวัดโดยเฉพาะนั้น กลับมีจำนวนน้อยและไม่ค่อยมีโอกาสในการออกแบบวัดเท่าที่ควร เนื่องจากทางวัดติดต่อได้ไม่สะดวกเท่ากับช่างท้องถิ่นและผู้รับเหมาก่อสร้างที่เคยผ่านงานและคุ้นเคยกันมา

วิศวกร การใช้วิศวกรที่คำนวณลักษณะโครงสร้างของอาคารในวัดนั้นขึ้นอยู่กับขนาดของอาคาร ถ้าเป็นอาคารขนาดเล็ก เช่นห้องน้ำ กุฏิ ศาลาทำน้ำ หรือแม้กระทั่งโบสถ์ขนาดเล็ก จะทำการก่อสร้างโดยไม่ต้องใช้วิศวกร ผู้รับเหมาและช่างท้องถิ่นสามารถประมาณน้ำหนักและใช้ความเคยชินในการก่อสร้างอาคารได้ ซึ่งวิศวกรจะเข้ามามีบทบาทในอาคารที่มีขนาดใหญ่และมีความซับซ้อนในการก่อสร้าง หรือในกรณีที่ เป็นโครงการขนาดใหญ่ และขึ้นอยู่กับปัจจัยของวัดในการก่อสร้างด้วยถ้าเป็นวัดที่อยู่ในชนบทและขาดแคลนปัจจัยในการก่อสร้าง มักจะไม่ใช้วิศวกร

4.2.8 ผู้รับเหมาก่อสร้างและช่างท้องถิ่น

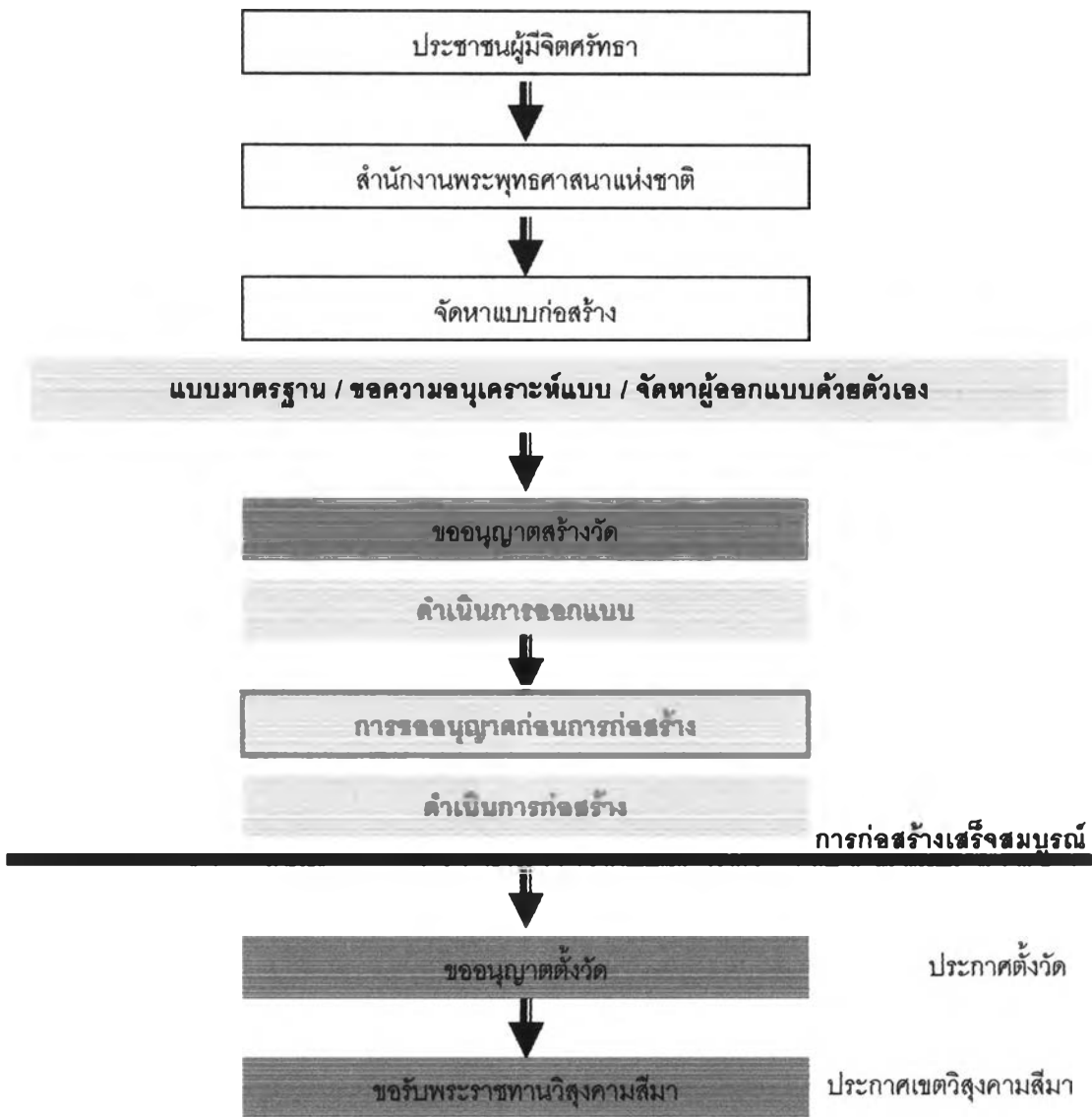
ผู้รับเหมาก่อสร้างและช่างท้องถิ่นในการก่อสร้างวัดนั้น โดยมากจะเป็นกลุ่มผู้ผ่านประสบการณ์ทางวัดการสร้างวัดมาพอสมควร และจะรับงานประเภทงานก่อสร้างวัดเป็นส่วนใหญ่ การติดต่อกันจะใช้วิธีการบอกต่อกันมาจากวัดหรือเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ หรือเจ้าอาวาสแนะนำกันต่อไป หรือในบางกรณีในกรณีที่วัดมีเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางด้าน การออกแบบวัดหรือเคยผ่านการคุมงานประเภทการก่อสร้างวัดจนมีประสบการณ์มากพอสมควร ทางวัดอาจจะเลือกผู้รับเหมาก่อสร้างที่ประสบการณ์น้อยหรือไม่มีประสบการณ์ก็ได้ แต่จะต้องมีการสอนงานและการดูแลอย่างใกล้ชิด ในกลุ่มของช่างท้องถิ่นในงานปั้นปูนหรือแกะสลักไม้จะเป็นการสืบทอดงานจากครอบครัวและยึดอาชีพเดิมที่ทำสืบต่อกันมา จะไม่เกิดปัญหาในการก่อสร้างมากนัก

4.3 ขั้นตอนในการดำเนินการโครงการออกแบบก่อสร้างวัดในปัจจุบัน

จากการกระบวนการออกแบบและก่อสร้างวัดในปัจจุบันพบว่าสามารถแบ่งการก่อสร้างได้ 2 แบบ

1. โครงการออกแบบและก่อสร้างวัดใหม่ทั้งหมด
2. โครงการออกแบบและก่อสร้างอาคารเสนาสนะเพิ่มขึ้นในเขตวัดเดิม

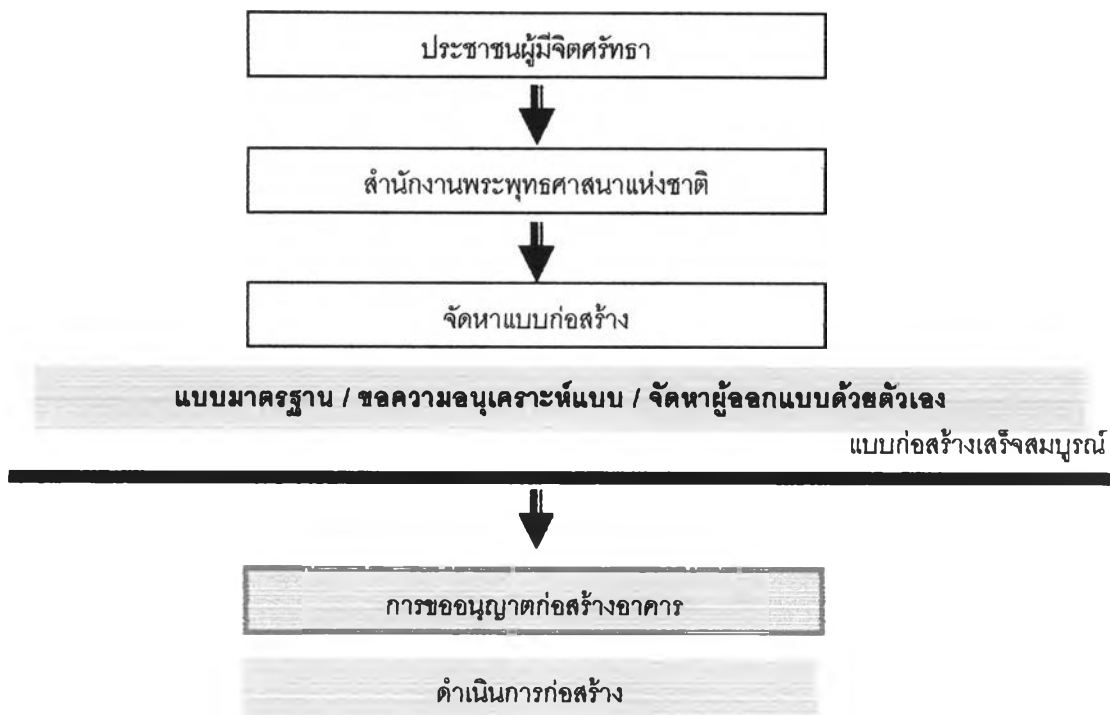
4.3.1 ขั้นตอนการดำเนินโครงการออกแบบและก่อสร้างวัดใหม่ทั้งหมด

ผังภาพที่ 4.1 แสดงขั้นตอนการดำเนินโครงการออกแบบและก่อสร้างวัดใหม่

หมายเหตุ :
 ขั้นตอนการดำเนินการไม่ชัดเจน
 ขั้นตอนที่ควรจะมี
 การดำเนินการตามขั้นตอนและมีระบุไว้ในกฎกระทรวงที่ 2
 ออกความตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535

4.3.2 ขั้นตอนการดำเนินการโครงการสร้างเสนาสนะอื่นขึ้นในเขตวัด

ผังภาพที่ 4.2 แสดงขั้นตอนการดำเนินโครงการออกแบบและก่อสร้างอาคารเสนาสนะเพิ่มขึ้นในวัด

- หมายเหตุ :
- ขั้นตอนการดำเนินการไม่ชัดเจน
 - ขั้นตอนที่ควรจะมี
 - การดำเนินการตามขั้นตอนและมีระบุไว้ในกฎกระทรวงที่ 2
ออกความตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535

การดำเนินโครงการออกแบบและก่อสร้างวัดในปัจจุบัน เริ่มจากเจ้าของโครงการเป็นผู้ริเริ่มอาจจะเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความประสงค์จะสร้างวัด พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสโดยเริ่มจากการศึกษาถึงข้อมูลและขั้นตอนการดำเนินการเริ่มต้น อาจจะเริ่มติดต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเพื่อขอคำแนะนำในการดำเนินการต่างๆ ในเรื่องของแบบก่อสร้างทางวัดสามารถดำเนินการขอแบบมาตรฐานจากสำนักพระพุทธฯได้ หรือในบางวัดมีความประสงค์ที่จะให้ทางสำนักพุทธฯออกแบบให้สามารถทำเรื่องเพื่อขอความอนุเคราะห์ได้ แต่จะใช้ระยะเวลาในการออกแบบนานและล่าช้ากว่าใช้แบบมาตรฐาน

การดำเนินการขออนุญาตสร้างวัดในขั้นตอนแรก ทางเจ้าของโครงการจะต้องรวบรวมข้อมูลและเอกสารตามแต่ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงและทำเรื่องเสนอต่อสำนักพุทธฯเพื่อดำเนินการต่อไป ในขั้นตอนนี้ทางวัดจะต้องมีแบบในการก่อสร้างเพื่อนำมาประกอบการขอ

อนุญาตแล้ว จากการศึกษาพบว่าแบบที่นำมาขออนุญาตในส่วนนี้ โดยส่วนมากไม่ใช่แบบที่จะใช้ ในการก่อสร้างจริงอาจจะเป็นการนำแบบมาตรฐานมาใช้ก่อน เพื่อให้ผ่านขั้นตอนการขออนุญาต สร้างวัดและดำเนินการต่อไปได้ ช่วงการออกแบบและก่อสร้าง ในช่วงนี้ทางวัดสามารถ ดำเนินการก่อสร้างได้เองโดยไม่ต้องทำการขออนุญาตในหน่วยงานส่วนใด การก่อสร้างนี้อาจจะ ใช้แบบตรงตามที่ยื่นเรื่องขออนุญาตหรือ ก่อสร้างเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้เพราะไม่มีขั้นตอน การตรวจสอบ ทางวัดจะติดต่อผู้ออกแบบ หรือใช้ผู้รับเหมาก่อสร้างหรือช่างท้องถิ่นที่เคยผ่านงาน และประสบการณ์ในการออกแบบมาทำ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นคนควบคุมและดูแลโครงการ เมื่อ ทำการก่อสร้างอาคารเสนาสนะทั้งหมดเสร็จสมบูรณ์แล้ว จะต้องดำเนินการในขั้นตอนการขอ อนุญาตตั้งวัดและขั้นตอนการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นขั้นตอนสุดท้ายและเสร็จ สมบูรณ์ในการก่อสร้างวัดใหม่

4.3.3 หลักเกณฑ์ คุณสมบัติและขั้นตอนในการขออนุญาตดำเนินโครงการ ตามกำหนด ไว้ในกฎกระทรวงที่ 1 ออกตามความ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ 2505

- หลักเกณฑ์และคุณสมบัติในการขออนุญาตสร้างวัด
- หลักเกณฑ์และคุณสมบัติในการขออนุญาตตั้งวัด
- หลักเกณฑ์และคุณสมบัติในการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา
- การทำแผนที่และผังบริเวณสิ่งก่อสร้างตามโครงการประกอบการขออนุญาตสร้าง วัดและตั้งวัด

▪ หลักเกณฑ์และคุณสมบัติในการขออนุญาตสร้างวัด

การทำให้เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมายนั้นจำเป็นต้องมีปัจจัยเบื้องต้นที่เหมาะสมและ ต้องปฏิบัติตามขั้นตอนที่สำคัญต่างๆ ดังนี้

1. จำนวนประชากรที่จะมาบารุงวัด ในพื้นที่นั้นๆไม่ต่ำกว่า 1,000 คน
2. อยู่ห่างจากวัดอื่นที่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่น้อยกว่า 2 กิโลเมตร โดยรอบ
3. ความเห็นชอบของเจ้าคณะและเจ้าหน้าที่ถูกต้องครบถ้วน
4. มีหนังสือเกี่ยวกับที่ดินที่จะสร้างวัด ไม่น้อยกว่า 6 ไร่
5. ผู้ขอสร้างต้องมีเงินและทรัพย์สินไม่น้อยกว่า 50,000 บาท
6. ระบุที่ตั้งวัด ชื่อวัด ที่อยู่ข้างเคียงโดยรอบ และเส้นทางการคมนาคม
7. มีแผนผังแสดงอาคารของวัดที่จะสร้าง ตามความเหมาะสม

ขั้นตอนการดำเนินการขออนุญาตสร้างวัด

การสร้างวัด มีขั้นตอนและวิธีดำเนินการตามที่ได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2505) หมวดที่ 1 ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ดังนี้

ประชาชนผู้มีจิตศรัทธายื่นเรื่องเสนอต่อนายอำเภอหรือ หัวหน้าเขต

นายอำเภอหรือหัวหน้าเขต ได้รับรายงานขอตั้งวัด และพิจารณาเห็นสมควรให้นำปรึกษาเจ้าคณะอำเภอหรือเจ้าคณะเขต แล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ว่าราชการ กทม.

ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พิจารณาเห็นสมควรให้นำปรึกษาเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ส่งเรื่องและความเห็นไปยังสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

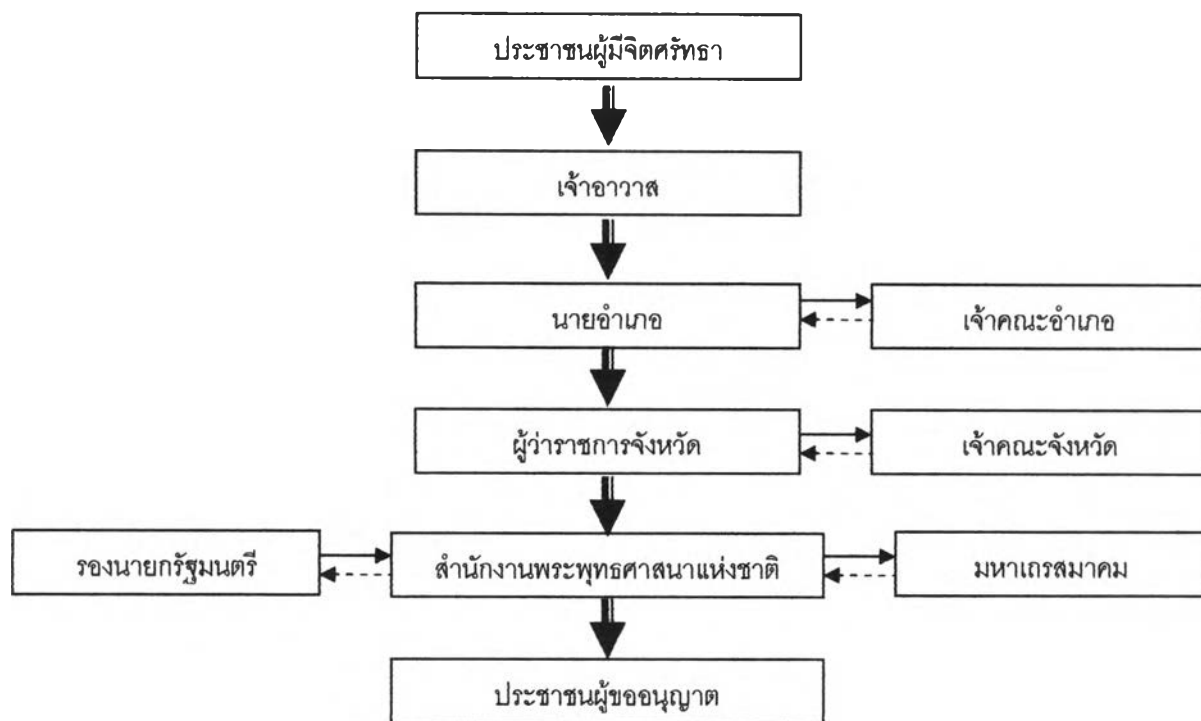
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณาเห็นสมควรให้ตั้งวัดได้จะรายงานเพื่อขอรับความเห็นชอบ แล้วนำเสนอมหาเถรสมาคม

มหาเถรสมาคมพิจารณาเห็นชอบแล้ว สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะได้ประกาศตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษาตามแบบ ว. 1 ท้ายกฎกระทรวงดังกล่าว

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะได้ส่งประกาศตั้งวัดไปให้ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะภาคเพื่อทราบ และแจ้งให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด ทายาท หรือผู้แทนดำเนินการโอนที่ดิน และสิ่งปลูกสร้างให้แก่วัดนั้นตามกฎหมาย

หมายเหตุ ในปัจจุบันยังไม่มีประกาศยกเลิกใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือ กฎกระทรวงที่ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จึงยังให้หลักการและขั้นตอนปฏิบัติเหมือนเดิม เพียงแต่เปลี่ยนแปลงอำนาจหน้าที่จาก กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ เป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขึ้นต่อสำนักนายกรัฐมนตรีโดยตรง

การดำเนินการขออนุญาตสร้างวัดจึงมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย โดยในปัจจุบันขั้นตอนได้เปลี่ยนมาเป็นขั้นตอนที่เขียนอ้างอิงขึ้นจาก การร่าง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ฉบับใหม่ แต่ยังไม่ได้ประกาศใช้ ดังมีระเบียบและวิธีการดังนี้

ผังภาพที่ 4.3 ขั้นตอนการดำเนินการขออนุญาตสร้างวัด

ที่มา : กองพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

การดำเนินการขออนุญาตตั้งวัด

หลักเกณฑ์และคุณสมบัติ

เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐาน พร้อมจะเป็นที่พำนักสงฆ์ ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด เสนอรายการก่อสร้างและจำนวนพระภิกษุ ไม่น้อยกว่า 4 รูป เสนอนามวัด นามพระภิกษุ ที่สมควรเป็นเจ้าอาวาส ต่อนายอำเภอตามขั้นตอนต่อไปตั้งที่กรมการศาสนาได้กำหนดไว้

ขั้นตอนการขออนุญาต

การตั้งวัด มีขั้นตอนและวิธีดำเนินการตามที่ได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ดังนี้

ให้ผู้ได้รับอนุญาต ทายาท หรือผู้แทนเสนอรายงานขอตั้งวัดตามแบบ (ศถ.3) คู่มือรายละเอียดที่ภาคผนวก ค ซึ่งทางราชการได้กำหนดไว้ ต่อนายอำเภอหรือหัวหน้าเขต

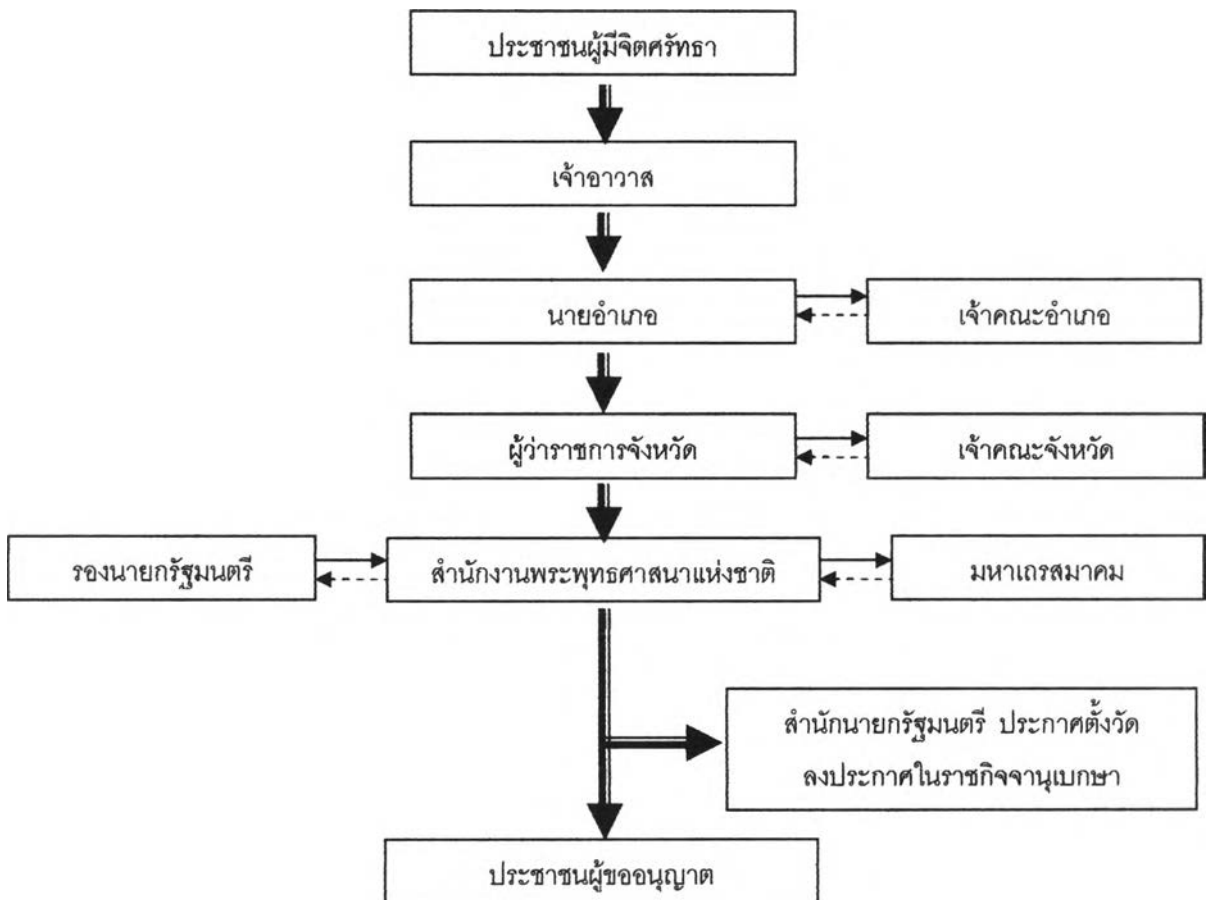
นายอำเภอหรือหัวหน้าเขต ได้รับรายงานขอตั้งวัด และพิจารณาเห็นสมควรให้นำปรึกษาเจ้าคณะอำเภอหรือเจ้าคณะเขต แล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ว่าราชการ กทม.

ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พิจารณาเห็นสมควรให้นำปรึกษา
เจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ว่าราชการ
กรุงเทพมหานคร ส่งเรื่องและความเห็นไปยังกรมการศาสนา

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเห็นสมควรให้ตั้งวัดได้จะรายงานเพื่อขอรับความ
เห็นชอบ แล้วนำเสนอมหาเถรสมาคม

มหาเถรสมาคมพิจารณาเห็นชอบแล้ว สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะได้
ประกาศตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษาตามแบบ ว. 1 ท้ายกฎกระทรวงดังกล่าว

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะได้ส่งประกาศตั้งวัดไปให้ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือ
ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะภาคเพื่อทราบ และแจ้งให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด ทายาท
หรือผู้แทนดำเนินการโอนที่ดิน และสิ่งปลูกสร้างให้แก่วัดนั้นตามกฎหมาย

ผังภาพที่ 4.4 ขั้นตอนการดำเนินการขออนุญาตตั้งวัด
ที่มา : กองพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

การทำแผนที่และผังบริเวณสิ่งก่อสร้างตามโครงการประกอบการขออนุญาตสร้างวัดและตั้งวัด

ก่อนการทำแผนที่สังเขปจุดที่ตั้งวัด และผังบริเวณสิ่งก่อสร้างตามโครงการ ผู้เขียนจะต้องตรวจสอบรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับที่ดินก่อน ดังนี้คือ

- ก. หนังสือแสดงการยกกรรมสิทธิ์ที่ดิน
- ข. โฉนดที่ดิน หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (นส. 3) หรือเอกสารสิทธิ์แสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่มีรูปที่ดินประกอบ
- ค. สภาพภายในบริเวณที่ดินที่ขออนุญาตตามสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน

เมื่อตรวจสอบรายละเอียดดังกล่าวแล้ว ครบถูกต้องตรงกันกับเอกสารการขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัดแล้ว จึงนำเอารายละเอียดต่างๆ ที่ได้เหล่านั้นนำมาเขียนเป็นแบบแผนผังวัด และแผนที่วัด โดยมีรายละเอียดที่ผู้เขียนจะต้องจัดทำ คือ

การจัดทำและเขียนผังวัดบริเวณสิ่งก่อสร้างตามโครงการ ตามลำดับขั้นตอนพอสังเขป ดังนี้

ขยายรูปที่ดินให้มีขนาดเท่ากับหนังสือแสดงเอกสารสิทธิ์ในที่ดินที่มีอยู่ หรือที่ระบุขออนุญาตให้ใช้และกำหนดมาตราส่วนที่ถูกต้อง

แสดงรายละเอียดทางเดิน, ถนนภายในอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่มีอยู่แล้วภายในบริเวณ จะต้องลงจุดของอาคารพร้อมทั้งขนาดของอาคารสิ่งก่อสร้างให้ถูกต้องตามความเป็นจริง แสดงเส้นทางจากถนนภายนอก เข้าเชื่อมต่อกับถนนภายในบริเวณที่ขออนุญาตลงเครื่องหมายแสดงทิศ

การที่จะลงขนาดอาคารสิ่งปลูกสร้างพร้อมทั้งจุดที่ตั้งอาคารนั้น ผู้เขียนและผู้จัดทำผังบริเวณสิ่งก่อสร้างต้องทำการสำรวจเก็บรายละเอียดอาคารแล้วจึงนำมาขึ้นรูปแผนผังได้ถูกต้อง การทำแผนที่สังเขปจุดที่ตั้งของบริเวณที่ขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัด

การเขียนแผนที่สังเขปจุดที่ตั้งบริเวณที่ขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัดนั้นให้ใช้มาตราส่วนพอสังเขป และรายละเอียดต่างๆ ที่ต้องแสดงในแผนที่มีดังนี้

แสดงเส้นทางการคมนาคม จากจุดสำคัญๆ เช่น จังหวัด อำเภอ ตำบลหรือกรมทางหลวงสายใหญ่ที่เขียนแสดงไว้ และต้องระบุให้ชัดเจนด้วยว่าเส้นทางคมนาคมนี้มาจากที่ใด จะไปที่ใด ระยะทางเท่าไร แสดงเส้นทางยาวจากถนนใหญ่ที่จะเข้าสู่บริเวณที่ขออนุญาตด้วย

เส้นทางจุดที่ตั้งขอบริเวณที่ขออนุญาต โดยลงเครื่องหมายระบุให้ชัดเจน แสดงหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงด้วย

แสดงจุดและระยะทางระหว่างบริเวณที่ขออนุญาตกับจุดที่ตั้งของวัด

การดำเนินการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

หลักเกณฑ์และคุณสมบัติ

วัดที่สมควรได้รับวิสุงคามสีมา ต้องปรากฏว่าได้สร้างหรือบูรณะ เป็นหลักฐานถาวร และมีพระ ภิกษุอาศัยอยู่ ไม่น้อยกว่า 5 รูป เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี แต่ 5 ปีมิให้ใช้บังคับกับ อุโบสถ ที่สร้างเสร็จแล้ว และกระทรวงศึกษาธิการเห็นชอบที่จะขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา แล้วเสนอตามขั้นตอนต่อไป โดยเมื่อพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว ให้นายอำเภอที่วัดนั้นตั้งอยู่ ดำเนินการปักหมาย เขตที่ดินตามที่ได้รับพระราชทานต่อไปนอกจากนี้

ขั้นตอนการขอรับพระราชทาน

การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา มีขั้นตอนและวิธีดำเนินการตามที่ได้กำหนดไว้ใน กฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ดังนี้

เจ้าอาวาสเสนอรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ตามแบบ (ศก.7) ต่อเจ้าคณะ ตำบล และเจ้าคณะอำเภอ

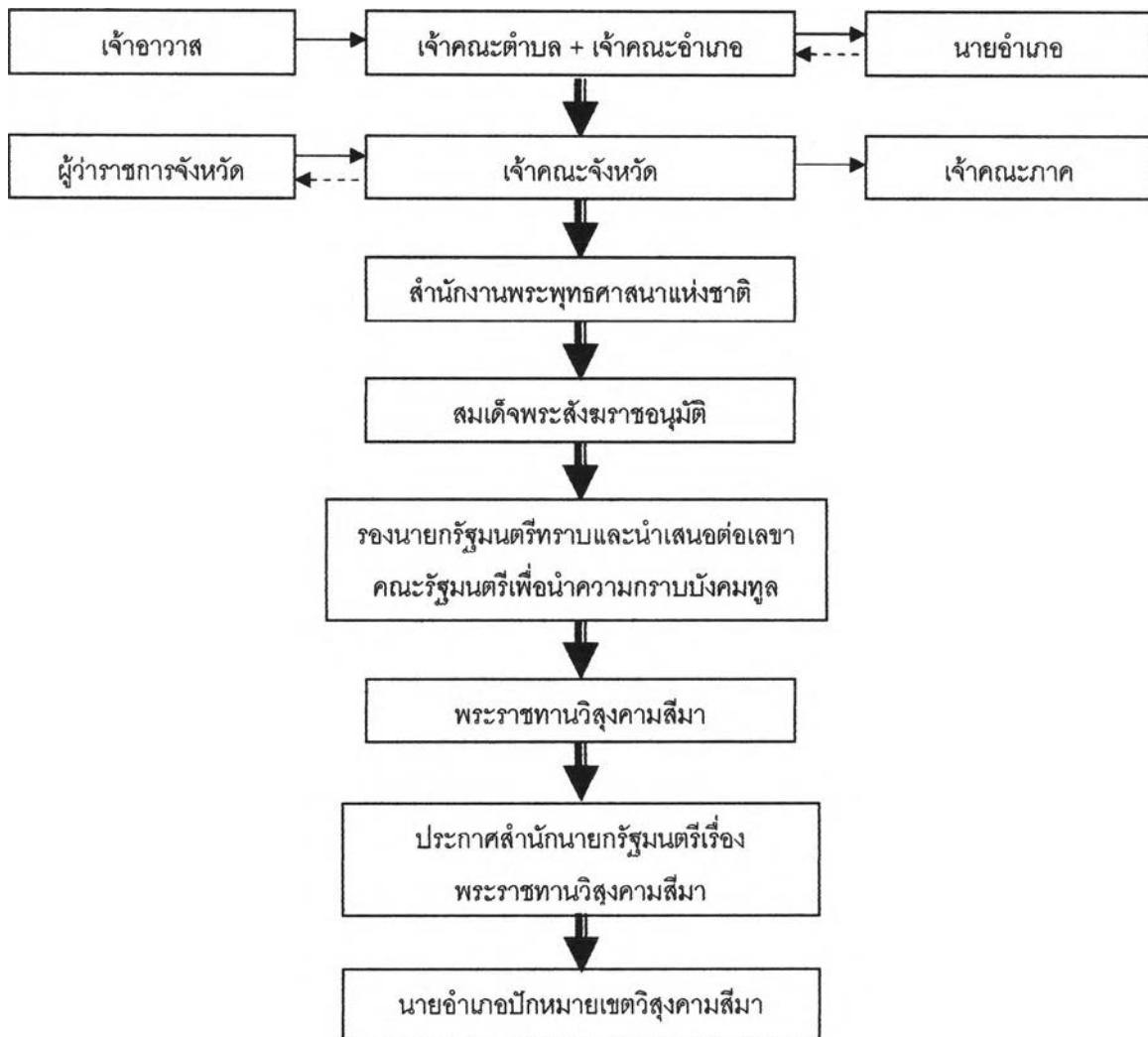
เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอเห็นสมควร ให้นำปรึกษานายอำเภอแล้วเสนอเรื่อง และความเห็นไปยังเจ้าคณะจังหวัด

เมื่อเจ้าคณะจังหวัดเห็นสมควร ให้นำปรึกษาผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วเสนอเรื่องและ ความเห็นไปยังเจ้าคณะภาค

เมื่อเจ้าคณะภาคเห็นสมควรแล้วให้ส่งเรื่องและความเห็นไปยังสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเห็นสมควรแล้วจะกราบทูลสมเด็จพระสังฆราชเพื่อ ทรงอนุมัติ เพื่อนำความกราบทูลขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อไป

เมื่อพระราชทานวิสุงคามสีมาแก่วัดใดแล้ว ให้นายอำเภอท้องที่ที่วัดนั้นตั้งอยู่ ดำเนินการปักหมายเขตที่ดินตามที่ได้พระราชทานต่อไป

ผังภาพที่ 4.5 ขั้นตอนการดำเนินการรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ที่มา : กองพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

จากระเบียบและขั้นตอนในการดำเนินในปัจจุบันนั้น กฎกระทรวงยังมีการกำหนดขั้นตอนอื่นที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการของวัด ดังนี้

- การดำเนินการในการขอยกฐานะวัดร้างเป็นวัดที่มีพระอาศัย
- การดำเนินการในการขอยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง
- การดำเนินการในการขอยกฐานะสำนักสงฆ์ขึ้นเป็นวัด

การดำเนินการในการขอยกฐานะวัดร้างเป็นวัดที่มีพระอาศัย

หลักเกณฑ์และคุณสมบัติ

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดที่มีพระภิกษุจำพรรษา กระทำโดยทำหนังสือถึงนายอำเภอ ณ อำเภอ นั้นๆ ว่าตนมีศรัทธาจะบูรณะวัดนั้น และจะจัดให้มีพระสงฆ์มาอยู่อาศัย ไม่น้อยกว่า 4 รูป ภายในหนึ่งปี นับแต่วันที่ยื่นหนังสือไปยังนายอำเภอ

1. วัดร้างนั้นสมควรที่จะเป็นที่อาศัยของพระภิกษุ
2. มีจำนวนประชาชนใกล้เคียงมากพอจะทำนุบำรุงวัด
3. ตั้งอยู่ห่างจากวัดอื่นที่มีพระอยู่ ไม่ต่ำกว่า 2 กิโลเมตร
4. มีที่ดินที่จะขยายวัดได้ ไม่ต่ำกว่า 6 ไร่
5. ความพอใจของประชาชนที่จะบูรณะวัดนั้นให้มีพระภิกษุอาศัย ไม่น้อยกว่า 4 รูป

การดำเนินการในการขอยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง

หลักเกณฑ์และคุณสมบัติ

วัดหลวง คือ วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ขึ้น มีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งมักเรียกว่า พระอารามหลวง นอกจากนี้ วัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์ ถ้าทรงเห็นสมควร ก็ จะทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง วัดใดสมควรได้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงนั้น มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. เป็นวัดที่มีหลักฐาน มีเสนาสนะถาวร มีปูชนียวัตถุที่มีคุณค่า
2. มีการปกครองเป็นระเบียบ ศึกษาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหลักฐาน
3. เป็นวัดที่มีพัฒนาการและมีกิจกรรมต่อสาธารณชน
4. มีพระ 4 รูป เป็นเวลา 5 ปี
5. เป็นวัดของท้องถิ่น มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์
6. ต้องมีอายุ 50 ปี ขึ้นไป

การดำเนินการในการขอยกฐานะสำนักสงฆ์ขึ้นเป็นวัด

หลักเกณฑ์และคุณสมบัติ

การที่ยังเป็นสำนักสงฆ์อยู่นั้นยังไม่ถือว่าเป็นศาสนสถานที่ต้องตามกฎหมาย โดยยังเป็น เพียง ที่ทำนุของพระสงฆ์ จึงต้องมีการยกฐานะจากสำนักสงฆ์ขึ้นเป็นวัด ซึ่งมีขั้นตอนในการ ปฏิบัติเช่นเดียวกับการขอสร้างวัด

4.3.3 การดำเนินขั้นตอนออกแบบก่อสร้างวัดในปัจจุบัน

ช่วงก่อนการก่อสร้างโครงการ ในช่วงก่อนการก่อสร้างโครงการจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเป็นช่วงของการเริ่มต้นโครงการ ช่วงที่สองเป็นช่วงของการออกแบบและก่อสร้าง

ช่วงการเริ่มต้นโครงการ การเริ่มต้นโครงการนี้จะเกี่ยวข้องกับในเรื่องของการเตรียมการขออนุญาตต่างๆ การเตรียมเอกสารและการติดต่อราชการ ซึ่งในช่วงของการขออนุญาตนี้จะกระทำเฉพาะในโครงการก่อสร้างวัดใหม่เท่านั้น ส่วนในโครงการของการก่อสร้างอาคารเสนาสนะอื่นขึ้นในวัดนั้นไม่ต้องดำเนินโครงการ เอกสารแบบก่อสร้างที่จะต้องให้เสนอในการขออนุญาตสร้างวัดนั้น ในปัจจุบันขั้นตอนดังกล่าวเป็นเพียงการบอกกล่าวหรือแจ้งให้ทราบเท่านั้น ไม่มีการตรวจแบบอย่างละเอียดทั้งในเรื่องของรูปแบบของอาคาร การวางผัง รวมไปถึงความปลอดภัยและโครงสร้าง แบบในการก่อสร้างไม่จำเป็นจะต้องมีวิศวกรและสถาปนิกลงชื่อรับรองและควบคุมแบบ หรือในบางครั้งแบบก่อสร้างที่ใช้ประกอบการขออนุญาตนั้นไม่ใช่แบบที่จะใช้ก่อสร้างจริง หลังจากดำเนินการขออนุญาตสร้างวัดเรียบร้อยแล้ว จึงจะดำเนินการออกแบบและก่อสร้างภายหลัง

ช่วงออกแบบโครงการ พบว่าในขั้นตอนการดำเนินการมีความซับซ้อนในเรื่องของการออกแบบคือ มีการนำแบบที่ไม่ใช่แบบในการก่อสร้างจริงไปดำเนินการขออนุญาตแล้วจึงกลับมาเริ่มการออกแบบจริงภายหลัง แนวความคิดของการออกแบบวัดในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังมีการออกแบบความประเพณีและความเชื่อที่สืบทอดกันมาในหลากหลายแนวทาง จากการศึกษาวัดในปัจจุบันพบว่า แนวคิดที่สถาปนิกนำมาใช้ในการออกแบบได้ แก่

- แนวคิดพุทธบัญญัติเกี่ยวกับลักษณะทางสถาปัตยกรรม
- แนวความคิดในการออกแบบและวางผังตามคติความเชื่อ ไตรภูมิพระร่วงและสถาปัตยกรรมไทย
- การออกแบบวางผังและองค์ประกอบของวัดในปัจจุบัน

แนวคิดพุทธบัญญัติเกี่ยวกับลักษณะทางสถาปัตยกรรม⁸

1. วิหาร ในเสนาสนะทั้ง 5 ชนิดที่ทรงอนุญาตจะต่างกันว่ารูปทรงของอาคาร และมีความเป็นไปได้ว่ารูปแบบของอาคารอาจจะทรงบัญญัติให้สอดคล้องตามลักษณะสถาปัตยกรรมที่

⁸ ทนงศักดิ์ รัตนสุนทร, "การศึกษาพระวินัยปิฎกเพื่อเข้าใจแนวความคิดและวิวัฒนาการของพุทธสถานในอินเดีย." (ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543)

มีอยู่เดิมในแต่ละห้องดิน ในส่วนของรายละเอียดขององค์ประกอบอาคารแบบวิหารนั้น สามารถสรุปได้ตามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ได้ดังนี้

ลักษณะของวิหารในระยะแรกๆในสมัยนั้น อาคารวิหารมีลักษณะที่บ ไม่มีช่องหน้าต่าง มีแต่เพียงช่องเปิดที่ผนังเป็นประตู หลังคาวิหารมุงด้วยหญ้า เวลาอากาศร้อนก็จะร้อนมาก ถ้าอากาศหนาวก็หนาวมากเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงสภาพอากาศที่มีความแปรปรวนสูงมีความแตกต่างกันมากในเวลากลางคืนกับกลางวันหรือในแต่ละฤดู ต่อมาก็มีวัสดุอื่นๆอีก 4 ชนิดที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้เพิ่มเติมนอกจากหญ้า ได้แก่ กระจเบื้อง หิน ปูนขาว และใบไม้ พื้นวิหารเป็นพื้นดินถมแต่งให้เป็นสีดำด้วยดินผสมวัสดุอื่นๆ เช่น แกลบและยางไม้ น้ำฝาด เดิมวิหารมีระดับต่ำจึงก่อมูลคนดินถมพื้นยกให้สูงกว่าระดับดินเดิมป้องกันน้ำท่วม เป็นลักษณะฐานวิหารด้วยวัสดุที่กำหนด คือ อิฐ หรือ หิน ไม้ และให้มีบันไดพร้อมราวยึดจับขึ้นบนพื้นวิหารที่ยกระดับด้วยวัสดุอย่างเดียวกัน ฝาวิหารอาจจะทำมาจากอิฐ หรือหิน ฉาบด้วยดินผสมวัสดุอื่นๆ ให้มีสีเหลือง หรือสีขาว

ภายในตัววิหาร เป็นห้องโถงห้องเดียว ต่อมาก็ให้มีการใช้ผ้ามาถักกันแบ่งเป็นสัดส่วน เพราะการนอนอยู่ร่วมกันในวิหารโถงของภิกษุ มีความรู้สึกละอายต่อกัน แต่ก็ยังสามารถเปิดดูถึงกันได้ ก็แก้ไขให้กันเป็นฝาสูงเพียงครึ่งเดียว ก็ยังยื่นขึ้นมองเห็นทะลุกันได้ ในที่สุดจึงกำหนดรูปแบบของห้องแบ่งเป็น 3 ชนิด ที่สามารถทำได้ในวิหาร คือ ห้องสี่เหลี่ยมจัตุรัส 1 ห้องยาว 1 ห้องคล้ายตึกโถง 1 ทั้งนี้ได้กำหนดตำแหน่งของแปลนห้องให้เหมาะสมกับขนาดของวิหารได้ คือ ถ้าวิหารกว้างจะวางแปลนห้องไว้ริมด้านใดด้านหนึ่งของโถง หรือวางไว้กลางโถงวิหารก็ได้ แต่ถ้าวิหารเล็กก็วางแปลนห้องเฉพาะริมด้านใดด้านหนึ่งของโถงเท่านั้น ข้างฝาวิหารก็ให้มีไม้เดือนติดฝา ไม้ขนาดทนต์ สำหรับแขวนถุงย่าม ไม้ให้วางบนพื้นระเกะระกะ และมดปลวก หนู มาแตะกัดถุงหรือย่ามของสงฆ์

การตกแต่งภายใน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีการเขียนภาพในวิหาร (ไม่ระบุว่าส่วนใด เช่น ฝาเพดาน) ห้ามไม่ให้เขียนภาพสตรีบุรุษ ทรงอนุญาตภาพดอกไม้ ภาคเครือเถา พันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ เพดานเดิมในวิหารไม่มี ต่อมาก็มีภิกษุได้รับอันตรายจากงูหล่นลงมาจากหลังคาวิหาร ภายหลังจึงให้มีเพดานในวิหาร และเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อกำหนดเรื่องประตู บานประตู การเปิดช่องหน้าต่าง บานหน้าต่าง ด้วยเหตุผลเดียวกัน คือ ป้องกันสัตว์เลื้อยคลาน และแก้ไขเรื่องการระบายอากาศในวิหาร เป็นต้น

นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสแก้ไขปรับปรุงเรื่องฝนสาดฝาวิหาร ให้มีแผงกันสาดทำจากดินปนเถ้ากับขี้วัว และต่อเติมในส่วนระเบียงแบบโถงโถง เฉลียง ลับแล หน้ามุขมีหลังคา ต่อมาก็ให้มีกันสาดเคลื่อนฝาค้ำที่ระเบียง (ผู้วิจัยเข้าใจว่าอาจจะหมายถึงฝายที่ยกขึ้นได้แบบบานกระทุ้ง มีไม้ค้ำยัน ซึ่งมีทั่วไปตามเรือนริมน้ำ) ต่อมาก็ให้มีการล้อมบริเวณวิหารเป็นลักษณะชาน

โดยรอบวิหาร พร้อมทั้งมีขุมประตูเข้ามาในบริเวณชานก่อนจะถึงตัววิหาร ขุมประตูทางเข้าซึ่งให้ ยกกระดานป้องกันน้ำท่วมตรงประตู ด้านในหลังคาของขุมประตู ให้มีการฉาบดินเป็นสีพร้อมเขียน ลายตกแต่ง ตามที่อนุญาตในการตกแต่งในวิหารของพระฉัพพัคคีย์

2. หอฉัน

รูปแบบของหอฉันไม่มีระบุชัดเจนว่ามีรูปแบบอย่างไร วัตถุประสงค์ที่ให้มีหอฉันก็เพื่อให้ เป็นสถานที่ฉันอาหารรวมกันของสงฆ์ จากเดิมที่ฉันในที่แจ้งมีความลำบากด้วยอากาศร้อนบ้าง หนาวบ้าง กล่าวโดยสรุปว่าหอฉันนั้นทรงอนุญาตให้มีไว้ตามพระวินัย และเหตุผลที่กล่าวมา

ลักษณะของหอฉัน แต่เดิมอาจจะสร้างอยู่ในระดับต่ำ มีน้ำท่วมถึงได้ จึงให้ยกกระดาน สูงขึ้นเป็นฐานเดิมถมจากดินเดิม โดยถมดินให้สูงขึ้น และก่อขอบคันดินถมเพื่อมิให้ดินถมนั้นพัง ลงมา ด้วยวัสดุแบบเดียวกับวิหารคือ อิฐ ศิลา ไม้ พร้อมทั้งมีบันไดขึ้นลง ซึ่งทำจากวัสดุชนิด เดียวกัน มีราวจับยึด พร้อมทั้งให้ปรับปรุงหลังคาหอฉัน ซึ่งมุงด้วยหญ้าตากลงมาเปลี่ยนหอฉัน ให้หรือลงมาฉาบโบกดินทั้งข้างบนข้างล่าง ให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง มีลวดลายดอกไม้ เครือเถา ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ

3. โรงน้ำฉัน

เนื่องจากเห็นว่าน้ำที่ใช้สำหรับดื่ม นั้น วางกลางแจ้งถูกแดดเผา จึงให้มีโรงน้ำดื่ม สำหรับประภิกษุสงฆ์ ซึ่งจะมีรายละเอียดของวิธีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม องค์ประกอบ สถาปัตยกรรมอื่นๆ แบบเดียวกันทั้งหมดกับหอฉัน เพียงแต่ภายในมีภาชนะชั่งน้ำสำหรับดื่ม และ อนุญาตให้ใช้สังข์ตักน้ำ และขันตักน้ำสำหรับดื่ม ตัวอาคารไม่กล่าวถึงรายละเอียดว่ามีลักษณะ อย่างไร แต่ก็พอจะสันนิษฐานจากคำว่า “ปะรำ” ตามพจนานุกรมมีความหมายว่าเป็นอาคาร ปลูกสร้างขึ้นชั่วคราว หลังคาแนบๆ คาดด้วยผ้าหรือใบไม้ ซึ่งหมายถึงได้ว่าเป็นอาคารที่มีเฉพาะ หลังคาคลุมเท่านั้น ไม่มีผนัง

4. โรงไฟ

โรงไฟมีไว้สำหรับก่อกองไฟในฤดูหนาว ซึ่งภิกษุทั้งหลายมักจะก่อไฟทั่วบริเวณอาราม ทำให้เกิดความสกปรก จึงทรงบัญญัติด้านหนึ่งของอารามเป็นที่ตั้งของโรงไฟ โดยรายละเอียด ของโครงสร้าง องค์ประกอบสถาปัตยกรรมก็กำหนดเป็นแบบเดียวกันกับหอฉัน ต่างกันที่โรงไฟจะมี ประตูเปิด-ปิด แสดงว่าอาจจะจะมีผนังกัน (ไม่มีบัญญัติไว้) เพราะใช้เป็นสถานที่สำหรับก่อกองไฟ ในเตาผิงให้เกิดความร้อนภายในโรงไฟ เพื่อให้ความอบอุ่นแก่พระภิกษุสงฆ์ในฤดูหนาว

5. โรงจกกรม

เมื่อพิจารณาจากพุทธพจน์ในวินัยปิฎก เดิมเป็นเพียงลานดิน ปรับพื้นที่เรียบมิให้เจ็บ เท้าในการเดินจกกรม ต่อมาก็ให้ยกกระดานเป็นฐานดินถมไม่ให้น้ำท่วมถึง โดยใช้วิธีการเดียวกันที่ กล่าวมาแล้วในข้อที่ผ่านมาข้างต้น พร้อมทั้งให้มีบันได ราวจับยึด ขึ้นฐานจกกรม แต่ยังไม่มีการ

กัน ก็มีภิกษุที่เดินจงกรมพลัดตกลงมา จึงให้มีรั้วรอบบนฐานจงกรม แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์เพราะเห็นว่าเดินจงกรมท่ามกลางอากาศร้อนบ้าง หนาวบ้าง จึงให้ต่อเติมเป็นโรงจงกรม โดยมีลักษณะโครงสร้างของโรงเรือนเช่นเดียวกับที่กล่าวมาข้างต้นในข้ออื่นๆ

6. เรือนไฟ

ลักษณะของเรือนไฟก็เช่นเดียวกับอาคารอื่นๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับหลังคา วัสดุ การยกระดับพื้นดินถมบันได รวบบันได ประตู ต่างกันที่ด้านในของเรือนไฟ จะมีเตาไฟและปล่องควัน ซึ่งการวางตำแหน่งของเตาไฟก็จะกำหนด เช่นเดียวกับการวางแผนห้องในวิหาร คือพิจารณาตามขนาดเรือนไฟ ถ้าเรือนไฟมีขนาดเล็กก็ให้วางไว้ด้านใดด้านหนึ่งของห้อง ถ้าเรือนไฟมีขนาดกว้างก็ให้วางไว้ตรงกลางห้องได้ พื้นของเรือนไฟจะปูด้วยอิฐหรือหิน ไม่อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้เป็นโคลนตม เนื่องจากในเรือนไฟ จะมีการรดน้ำรดตัวถ้าภายในมีความร้อนมาก และมีระบบระบายน้ำไม่ให้น้ำขัง

ด้านนอกเรือนไฟไทยให้มีการล้อมบริเวณเป็นชานด้านนอก เป็นกำแพงทำด้วยอิฐ หิน หรือไม้ พร้อมทั้งมีซุ้มประตูและบานประตู ยกระดับป้องกันน้ำท่วม มีบันไดขึ้นลงเข้าสู่บริเวณชานก่อนถึงตัวเรือนไฟ พื้นบริเวณชานให้ถมด้วยกรวดก่อน ถ้าไม่เต็มให้วางศิลาเรียบ และมีท่อระบายน้ำ ในบริเวณชานด้านนอก ก็ให้สร้างศาลาใกล้เรือนไฟ สำหรับผลัดเปลี่ยนจีวร มีราวพาดจีวรและราวตากจีวร

พร้อมทั้งให้มีบ่อน้ำบริเวณใกล้เรือนไฟ ถมพื้นปากบ่อให้สูงป้องกันน้ำท่วม แล้วก่อขอบบ่อน้ำยกระดับโดยวิธีการเดียวกัน คือก่อด้วยวัสดุที่กำหนด 3 อย่างเท่านั้น ทั้งล้อมรั้ว ไม่ให้พลัดตกลงมา พร้อมกับมีราวจับยึด เหนือปากบ่อให้แขวนรอกสำหรับตักน้ำ โดยกำหนดดังสำหรับตักน้ำในบ่อ 3 ชนิด คือ ถังน้ำโลหะ ถังน้ำไม้ ถังน้ำหนัง

ต่อมาก็ให้มีศาลาสำหรับบ่อน้ำ ด้วยเห็นว่าภิกษุตักน้ำในที่แจ้ง หนาวบ้าง ร้อนบ้าง และให้ปรับปรุงหลังคาตามแบบวิธีเดียวกันที่กล่าวมาแล้ว มีฝาปิดบ่อน้ำกันฝนหรือฝุ่นลงไปบ่อน้ำ นอกจากนี้ก็จัดให้มีที่อาบน้ำเป็นกิจลักษณะ คือ ให้กันกำแพงปิดบังที่อาบน้ำไม่ให้เกิดความละอายของภิกษุ และสร้างส้วมระบายน้ำแบบเปิด ด้วยวัสดุได้ 3 ชนิด เช่นกันคือ อิฐ หินและไม้ นอกจากนี้ก็มีอุบาสกต้องการถวายเรือนไฟมีบันลัม ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตเรือนไฟมีบันลัม

7. วัจจุกฎี

วัจจุกฎีหมายความว่าถึงอาคารซึ่งใช้เป็นสถานที่อุจจาระของพระภิกษุสงฆ์ หรือส้วมอุจจาระ ด้วยพระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าการถ่ายอุจจาระในอาราม (สวน) หรือบริเวณโดยรอบที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดความสกปรก และส่งกลิ่นเหม็นในบริเวณอาราม จึงจัดให้มีหลุมสำหรับถ่ายอุจจาระในส่วนข้างหนึ่งของอาราม ต่อมาจึงให้ปรับปรุงเพื่อแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และประโยชน์ให้สอยตามลำดับคือ แก้ปัญหาน้ำท่วมหลุมอุจจาระ โดยให้ถมพื้นโดยรอบ

ปากหลุมให้สูงขึ้น ก่อกรูขอบโดยรอบปากหลุมและมูลดินที่ถมด้วยวัสดุชนิดเดียวกันที่กล่าวมาแล้ว ให้มีบันได ราวสำหรับยึด เวลาถ่ายจะนั่งที่ขอบหลุมมีกฤษฎีกลัดตกลงไป สุดท้ายก็ให้ลาดพื้นปิดปากหลุมแล้วเจาะรูตรงกลาง และวางปัสสาวะ มีเขียงรองเท้า ไม้ชำระ ที่ใส่ไม้ชำระ และฝาปิดไม่ให้ส่งกลิ่นเหม็น

ต่อมาจึงให้สร้างเป็นวัจจฎฐิ จากเดิมที่อยู่กลางแจ้ง พร้อมทั้งล้อมรั้วกันสัดส่วน บริเวณมีซุ้มประตูทางเข้า บันไดซุ้มประตู บริเวณชานโดยรอบวัจจฎฐิก็ปูด้วยศิลาเรียบ ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกันกับบทบัญญัติในข้อที่กล่าวมา จะต่างกันที่ลักษณะการใช้งานภายในเท่านั้น

8. โรงอุโบสถ

เดิมการทำอุโบสถก็จะทำกันตามบริเวณวิหาร โดยมีได้กำหนดที่แน่ชัด จึงทำให้เกิดความสับสนในหมู่พระภิกษุสงฆ์ที่มาจากที่ต่างๆไม่ทราบสถานที่แน่นอน ว่าทำอุโบสถ ณ ที่ใด พระพุทธเจ้าจึงทรงมีพุทธบัญญัติให้สมมติโรงอุโบสถจากเสนาสนะทั้ง 5 รูปแบบที่พระองค์ทรงตรัสอนุญาต คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น — หรือถ้ำ ที่สงฆ์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความต้องการแล้วทำอุโบสถ พร้อมทั้งอธิบายถึงวิธีการสมมติโรงอุโบสถ โดยการประกาศเลือกเอาชื่อวิหารใดวิหารหนึ่งใน 5 ชนิดที่ตรัสไว้ประกาศแก่ภิกษุสงฆ์ ถ้าไม่มีผู้ใดขัดแย้งก็ให้ประกาศวิหารที่เห็นชอบนั้นให้ทราบทั่วกัน และหากโรงอุโบสถนั้นคับแคบเกินไปก็ให้สมมติพื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถให้เพียงพอตามต้องการ พร้อมทั้งให้พระสงฆ์รูปอื่นเห็นชอบด้วย

เมื่อวิเคราะห์ดูแล้วพบว่าในสมัยพุทธกาล ไม่ได้กำหนดรูปแบบของอุโบสถหรือโบสถ์เป็นเหมือนเช่นในปัจจุบัน จุดประสงค์เพียงแต่ต้องการให้มีสถานที่ที่ใช้เฉพาะสำหรับการสวดปาติโมกข์ ตามวันที่กำหนดเท่านั้น จึงให้สมมติอาคารหลังใดหลังหนึ่งตามรูปแบบอาคารที่ทรงบัญญัติไว้เป็นที่ทำอุโบสถ โดยแยกจากอาคารที่ใช้ประโยชน์อย่างอื่นอยู่แล้ว และเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน ภายในโรงอุโบสถมีเพียงอาสนะที่ใช้สำหรับรองนั่งไม่ให้จ্বরเปื้อนฝุ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นภายในโรงอุโบสถเป็นพื้นดิน ให้มีการตามประทีปหรือโคมไปแสดงถึงการทำอุโบสถในช่วงเวลากลางคืน

9. โรงตะติง

ในสมัยพุทธกาล พระภิกษุสงฆ์ต้องตัดเย็บจีวรด้วยตนเอง โดยกระทำในที่แจ้ง ล้ำปากด้วยอากาศร้อนบ้าง หนาวบ้าง โดยตรัสอนุญาตในลักษณะเดียวกัน คือ ให้ถมและก่อขอบมูลดิน ให้มีบันได ราวบันได หลังคา การตกแต่งได้หลังคา โดยใช้วัสดุอย่างเดียวกันกับที่ทรงอนุญาตในข้ออื่นที่กล่าวมา

พุทธบัญญัติเกี่ยวกับแบบแผนของผังอาคาร⁹

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าอาคารพุทธสถานแต่ละประเภท จะมีประโยชน์ใช้สอยเพียงอย่างเดียวตามชื่ออาคารนั้นๆ เช่น อาคารเสนาสนะ หอฉัน โรงน้ำฉัน โรงจกรม โรงอุโบสถ ฯลฯ ดังนั้นในอาคารแต่ละหลังจึงมีห้องโถงใหญ่เพียงห้องเดียว สำหรับพระภิกษุสงฆ์ใช้ร่วมกัน หรืออยู่รวมกันเป็นจำนวนมากๆ แต่ในส่วนของอาคารประเภทเสนาสนะซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยนั้น ในพระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงแผนผังของวิหารใน 2 ลักษณะ คือ

1. วิหารเฉพาะพระภิกษุสงฆ์รูปเดียว พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในกถาอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ ที่ต้องการสร้างวิหารโดยการขอแรงหรือสิ่งของวัสดุก่อสร้างจากผู้อื่นนั้น จึงทรงบัญญัติขนาดของวิหารอยู่เฉพาะตน ขนาดความยาวไม่เกิน 12 คืบ กว้างไม่เกิน 7 คืบ (ประมาณ 2.343 x 4.017 ม.) จึงเป็นอาคารขนาดเล็กๆห้องเดียว สำหรับพระสงฆ์ 1 รูปเท่านั้น

2. วิหารสำหรับพระภิกษุสงฆ์หลายรูป เป็นอาคารซึ่งใช้เป็นที่พักอาศัยของภิกษุสงฆ์จำนวนมาก ลักษณะเดิมของวิหารเป็นห้องโถงโล่งห้องเดียว ภิกษุสงฆ์จำนวนมากนอนอยู่รวมกัน ต่อมาจึงให้แบ่งกันห้องได้เป็น 3 แบบ คือ ห้องสี่เหลี่ยมจัตุรัส ห้องยาว (สี่เหลี่ยมผืนผ้า) ห้องคล้ายตึกโถง (หุ้มมียะ) แผนผังของอาคารขนาดเล็กจะจัดวางห้องไว้ด้านข้าง อาคารขนาดใหญ่จะจัดวางห้องไว้ด้านข้างหรือตรงกลางอาคารด้วยก็ได้ ภายนอกอาคารจะมีบริเวณโดยรอบล้อมรอบด้วยรั้วและมีซุ้มประตูทางเข้ามาภายใน

แนวความคิดในการออกแบบและวางผังตามคติความเชื่อ¹⁰

ไตรภูมิพระร่วงและสถาปัตยกรรมไทย

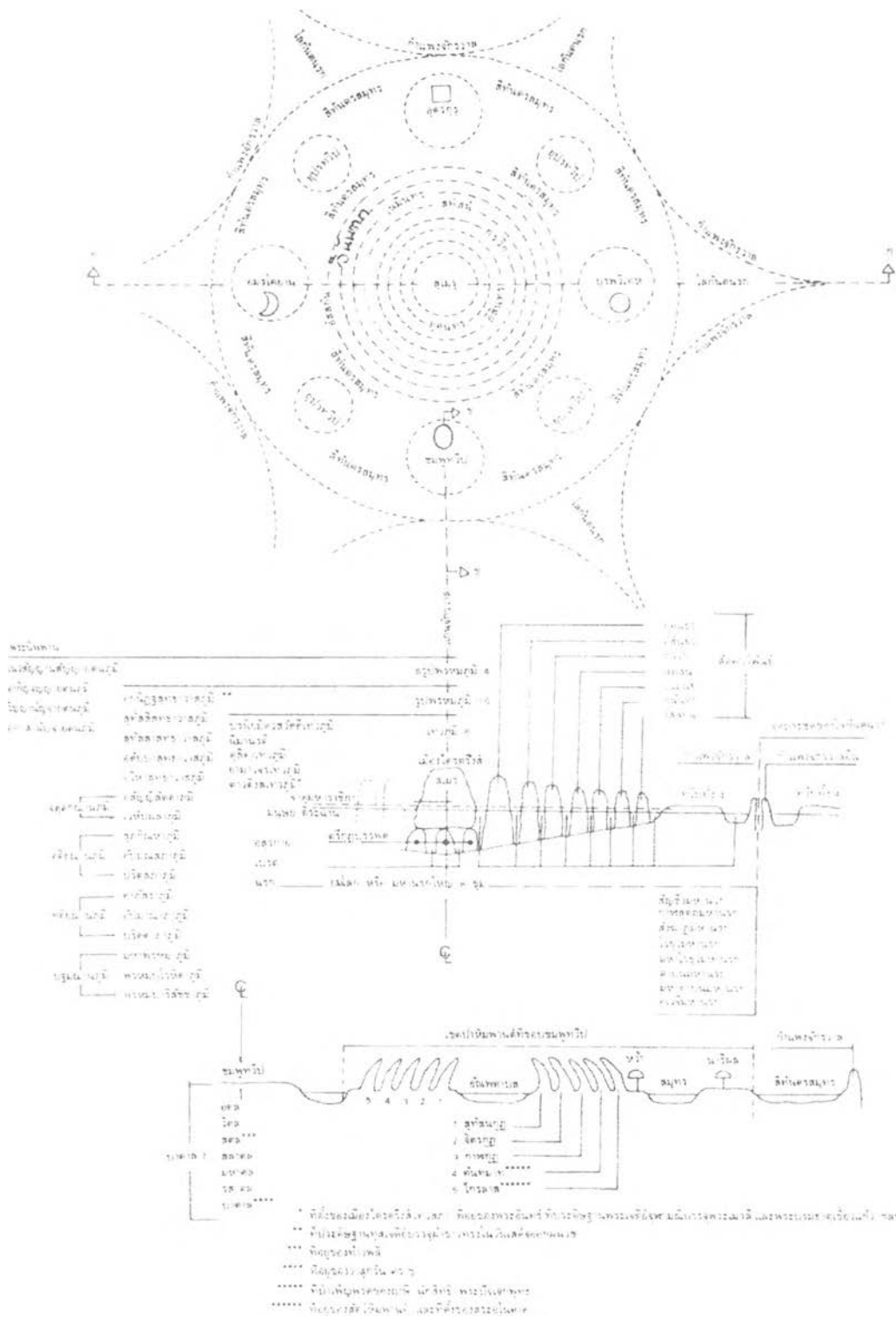
เรื่องราวทางพุทธศาสนาที่กล่าวอ้างกันว่ามื่ออิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมไทย ก็คือเรื่องไตรภูมิที่กล่าวถึงโลกทั้งสาม คือโลกมนุษย์ นรก และสวรรค์ ในอดีตชนชาติไทยได้รับความรู้เรื่องไตรภูมิมาพร้อม ๆ กับการรับเอาพุทธศาสนาไว้เป็นศาสนาประจำชาติ การพัฒนาในด้านรูปของสถาปัตยกรรมจึงได้คล้อยตามคติความเชื่อนี้สืบต่อกันตลอดมา ในขั้นต้นนั้นความรู้เรื่องไตรภูมิจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่ของผู้บวชเรียนหรือพระภิกษุเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อพญาลิไทได้ทรงนิพนธ์เรื่องไตรภูมิพระร่วงขึ้นเป็นร้อยแก้ว ความรู้เรื่องนี้จึงแพร่หลายออกไปมากขึ้นในหมู่ประชาชนไม่จำกัดวงแต่เฉพาะในหมู่ของผู้บวชเรียนดังแต่ก่อน ความในไตรภูมินั้น

⁹ ทนงศักดิ์ รัตนสุคนธ์, "การศึกษาพระวินัยปิฎกเพื่อเข้าใจแนวความคิดและวิวัฒนาการของพุทธสถานในอินเดีย." (ปริญญาพนามบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543)

¹⁰ เฉลิม รัตหทัย, วิวัฒนาการสถาปัตยกรรมไทยพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 1(กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539)

กล่าวว่าจักรวาลที่มีโลกซึ่งมนุษย์อาศัยอยู่นี้เป็นหน่วยหนึ่งของอนันตจักรวาลอันหาขอบเขตจำกัดมิได้ ในจักรวาลหนึ่ง ๆ นั้นมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง และมีเขาสัตบริภัณฑ์ล้อมอยู่โดยรอบเป็นวงแหวนเจ็ดวง ทั้งเขาพระสุเมรุและเขาสัตบริภัณฑ์ถูกห้อมล้อมด้วยสี่ทันตรสมุทที่แผ่กว้างไปทุกทิศจนจดวงขอบจักรวาลรอบนอกของเขาสัตบริภัณฑ์ในทิศใหญ่ทั้งสี่ทิศนับเป็นที่ตั้งของทวีปใหญ่สี่ทวีปและทวีปน้อยอีกสี่ทวีป สำหรับทวีปใหญ่ทั้งสี่ได้แก่ อุตรรุททวีปซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเขาสุเมรุ บุรพวิเทหะทางทิศตะวันออก ชมพูทวีปทางทิศใต้ และอมรโคยานทางทิศตะวันตก ทวีปใหญ่ทั้งสี่แต่ละทวีปเป็นที่เกิดของมนุษย์ มนุษย์แต่ละทวีปจะมีลักษณะเฉพาะของตน แต่เฉพาะในชมพูทวีปเท่านั้นที่จะเป็นแดนที่บังเกิดของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิ

จากการศึกษาเรื่องราวในไตรภูมิทำให้เราได้ทราบรายละเอียดอื่น ๆ ที่นำมาใช้เป็นเครื่องประกอบตัวสถาปัตยกรรม เช่นทราบว่าบนยอดเขาสุเมรุนี้เป็นที่ตั้งของเมืองไตรรงค์ ซึ่งเป็นเมืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หรือชั้นดาวดึงลเทวภูมิ เป็นที่อยู่ของพระอินทร์ผู้ปกครองเทวภูมิ บนสวรรค์ชั้นนี้มีเทพประจำรักษาทิศทั้งสี่ทิศ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการก่อรูปของศิลปะและสถาปัตยกรรมไทยเป็นกฎเกณฑ์ที่ควบคุมรูปแบบไว้อย่างไม่เปลี่ยนแปลงตลอดมา พุทธศาสนิกชนและคนไทยส่วนมากได้คุ้นเคยกับภาพไตรภูมิที่จิตรกรได้คิดเขียนขึ้นไว้ตามผนังวิหารและโบสถ์มาแล้ว แต่ภาพเหล่านั้นก็คงเป็นแต่เพียงภาพเขียนที่คนทั่วไปยังไม่อาจมองเห็นและเข้าใจว่าจะแฝงแนวความคิดที่จะสร้างกฎเกณฑ์ทางศิลปะได้ เรื่องราวของไตรภูมิที่สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนตามสถาปัตยกรรมในอีกด้านคือ การจัดวางผังองค์ประกอบของอาคารศาสนสถานภายในวัด ซึ่งมีการวางผังจำลองตามเขาสุเมรุโดยมากให้พระสถูปหรือเจดีย์เป็นศูนย์กลางจักรวาลวิ่งตามแนวเดียวกับโบสถ์หรือวิหาร มีพื้นที่ว่างรอบนอกจำลองถึงมหาสมุทร และรายล้อมด้วยวิหารทิศหรือศาลารายรอบสี่ทิศแม้จะเห็นลักษณะของไตรภูมิตามแผนภาพผังจักรวาลที่สะท้อนออกมาภาพนั้นก็ตาม เราก็ยังไม่อาจกล่าวชี้ชัดลงไปได้ว่าสิ่งนั้นหรือสิ่งนี้คือกฎเกณฑ์ที่นำไปสร้างศิลปะและสถาปัตยกรรมไทยขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะยังไม่เคยปรากฏหลักฐานเอกสารที่อ้างเช่นนั้น และการจะกล่าวเจาะจงลงไปว่าสิ่งใดเป็นกฎเกณฑ์ที่สร้างแบบศิลปะและสถาปัตยกรรมไทยก็จะเป็นเหตุให้มีข้อโต้แย้งได้ ดังนั้นการที่จะสืบหากฎเกณฑ์ที่ยึดถือกันมาแต่โบราณในขณะนี้จึงเห็นว่ามีทางใดดีไปกว่าการหาหลักฐานข้อมูลของสิ่งที่ยึดปฏิบัติกันเป็นส่วนใหญ่แล้วนำมาแสดงให้เห็น และวิเคราะห์ข้อมูลเหตุและที่มาของสิ่งที่ยึดปฏิบัติกันมาใช้สร้างงานศิลปะและสถาปัตยกรรมนั้นไปด้วย

รูป ๑

ภาพวิเคราะห์ลักษณะของจักรวาลตามพิธีชื้อควม อธิบายไว้ในไตรภูมิพระร่วงซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของทูลกระหม่อมพรหมเทวราชตรีพระองศ์วิ ๕ แห่งอาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ. ๑๗๐๐-๑๗๐๘)

ภาพที่ 4.1 แสดงลักษณะของจักรวาลคติ

ที่มา : โชติ ภัลยานมิตร. สถาปัตยกรรมไทยเดิม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 2539.

การออกแบบวางผังและองค์ประกอบของวัดในปัจจุบัน¹¹

องค์ประกอบและตำแหน่งที่ตั้งของวัด โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน คือ

เขตพุทธาวาส เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของวัดเพราะเป็นส่วน ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มักจะมีสถูปหรือ อาคารในการประกอบพิธี มีพระพุทธรูปประดิษฐาน อยู่ด้วยเสมอ จึงเปรียบเสมือนที่ประทับของพระพุทธเจ้า เป็นเขตศักดิ์สิทธิ์เสมือนมี พระพุทธ องค์สถิตอยู่ เป็นประธาน เขตนี้ประกอบไปด้วยสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมดังนี้

เขตสังฆาวาส ขอบเขตบริเวณที่เป็นส่วนหนึ่งของวัด เป็นส่วนที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัว ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมทางศาสนาโดยตรง ประกอบด้วยคำว่า สังฆาวาส มาจาก สงฆ์ + อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มิดชิด และประกอบไปด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะเท่านั้น

เขตธรณีสงฆ์ หมายถึง เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลื่อมจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณประโยชน์ในลักษณะต่างๆ ของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัด หรือใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่นๆ เช่น สร้างเมรุ สำหรับฌาปนกิจศพ ชุมชน หรือตั้งโรงเรียนเพื่อให้ความศึกษาแก่สังคม หรืออาจแบ่งเป็นพื้นที่ให้คฤหัสถ์เช่าเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน อาทิการสร้าง ตึกแถว หรือทำเป็นตลาด โดยส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วย

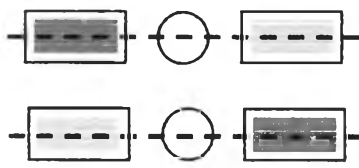
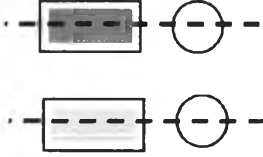
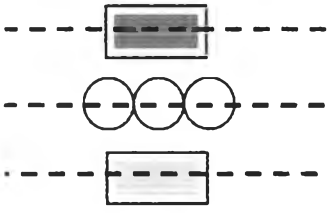
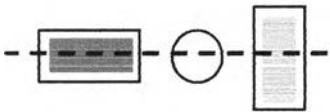
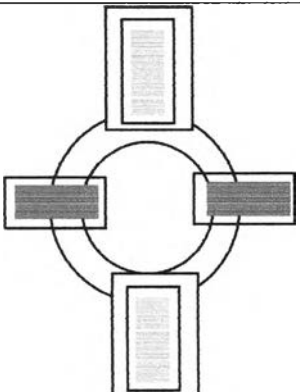
ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตพุทธาวาส¹²

การสร้างพระเจดีย์ให้เป็นประธานของพระอาราม โดยมีพระวิหารซึ่งเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมอยู่เบื้องหน้าซึ่งแบบแผนเช่นนี้มีพัฒนาการมาจากการสร้างพระเจดีย์อยู่ตอนท้ายของ “เจดีย์สถาน” ภายในถ้ำวิหารของพุทธสถานในอินเดีย ก่อนที่จะมีการสร้างอาคารที่เป็นพระวิหารในที่แจ้งขึ้น โดยพระเจดีย์นั้นหลุดออกไปอยู่นอกอาคาร แต่ยังคงรักษาตำแหน่งและแนวแกนเดิมอยู่ คือ ท้าย การประกอบพิธีกรรมพระวิหารส่วนนี้ คือที่มาของแบบแผนแม่บทของการวางผังประธานในเขตพุทธาวาสสำหรับพระพุทธศาสนานับแต่นั้นมา

¹¹ สมคิด จิระทัศนกุล, วัด:พระพุทธศาสนาสถาปัตยกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 1(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 27,32,197

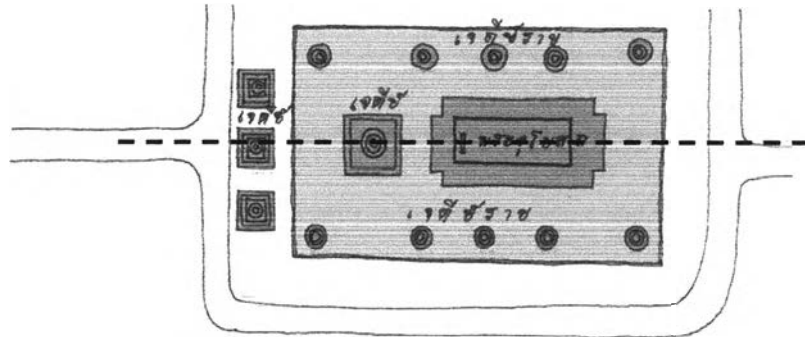
¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-31

ลักษณะการวางผังอาคารสำคัญ

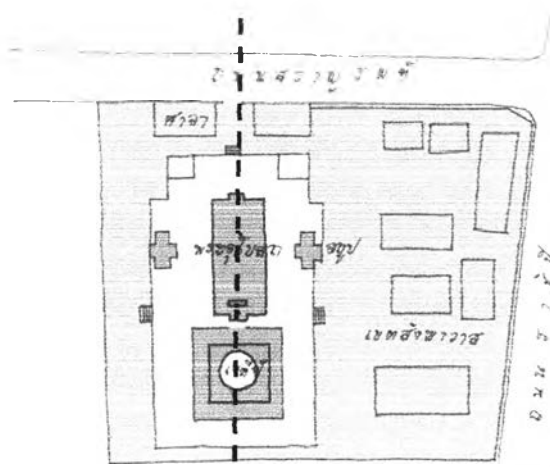
ลักษณะการวางผัง	รายละเอียด
	<p>1. ผังแบบแนวแกนเดียว หมายถึง การออกแบบผังพุทธาวาสที่มีพระเจดีย์ (พระปรางค์ พระมณฑป) และพระวิหาร หรือพระเจดีย์ (พระปรางค์ พระมณฑป) และพระอุโบสถ หรือทั้งพระเจดีย์ (พระปรางค์ พระมณฑป) พระอุโบสถ และพระวิหารวางเรียงอยู่บนแนวแกนหลักประธานเพียงแนวเดียว</p>
	<p>2. ผังแบบแนวแกนคู่ หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธาน 2 แนวขนานคู่กัน ทั้งนี้เพื่อหมายให้แนวแกนทั้ง 2 มีความสำคัญเท่าๆกัน แล้วกำหนดวางอาคารหลักสำคัญลงบนแนวแกนทั้ง 2 นั้น</p>
	<p>3. ผังแบบแนวขนาน 3 แกน หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแกนประธานขึ้น 3 แนวขนานกัน หรือการสร้างแนวแกนหลักประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อย หรือแกนรองประกอบขนานอีก 2 ข้างแนวแกนนั้น ก่อนวางอาคารหลักสำคัญลงบนแต่ละแนวแกน</p>
	<p>4. ผังแบบแนวแกนจาก หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่ง แล้วสร้างแนวแกนย่อยอีกแนว วางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากกับแกนประธานนั้น ซึ่งจะมีพระวิหารอยู่หน้าพระเจดีย์ประธานแล้วมีพระอุโบสถวางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากในตอนท้ายของพระเจดีย์นั้น</p>
	<p>5. ผังแบบกากบาท หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยอีกแนว วางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากตัดกับแกนประธานนั้น ผังลักษณะนี้มักเป็นวัดที่มีพระวิหารหลวง พระวิหารทิศ และพระระเบียงชักรเป็นวงล้อมพระเจดีย์ หรือพระปรางค์ประธาน</p>

ตารางที่ 4.1 แสดงการวางผังอาคารสำคัญในวัด

ตัวอย่างลักษณะตำแหน่งการวางผังอาคารสำคัญ-การแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาส
ผังแบบแกนเดี่ยว

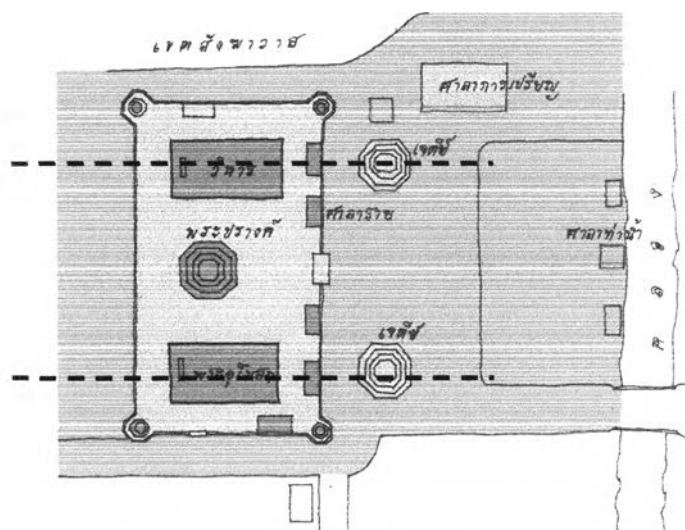

ภาพที่ 4.2 ผังวัดมเหยงค์ จ. กรุงเทพฯ

ภาพที่ 4.3 ผังวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมา จ. กรุงเทพฯ

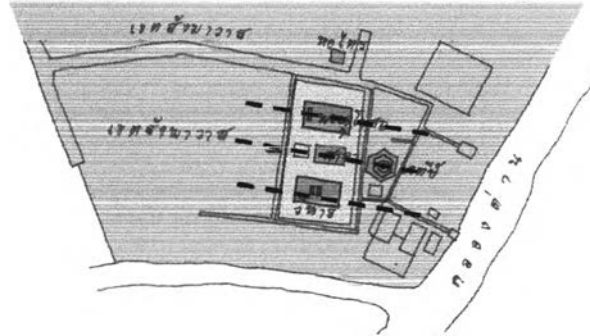
ผังแบบแกนคู่

ภาพที่ 4.4 ผังวัดหนังวนาร จ. กรุงเทพฯ

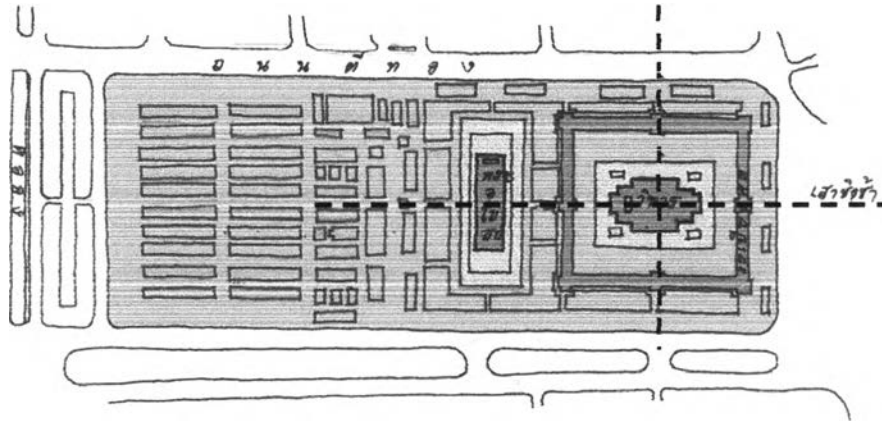
ที่มา : แนน้อย ศักดิ์ศรี, ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์,
มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 1
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537)

ผังแบบแนวขนาน 3 แกน

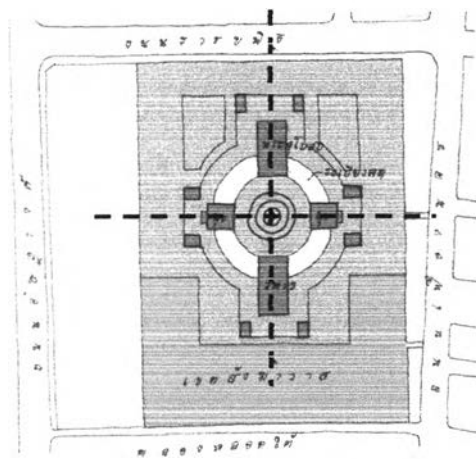
ภาพที่ 4.5 ผังวัดอัมพลวรรค์ จ. กรุงเทพฯ

ผังแบบแนวแกนฉาก

ภาพที่ 4.6 ผังวัดสุทัศนเทพวราราม จ. กรุงเทพฯ

ผังแบบกากบาท

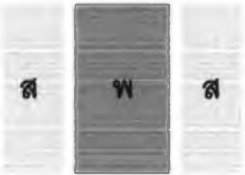

ภาพที่ 4.7 ผังวัดราชบพิธ จ. กรุงเทพฯ

ที่มา : แนนน้อย ศักดิ์ศรี, ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์,
มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 1
 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537)

ความสัมพันธ์ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส¹³

ความสัมพันธ์เฉพาะแต่ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสนั้น ในดินแดนของไทยนับแต่สมัยสุโขทัยลงมา จะมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันในลักษณะของผังแบ่งได้ 5 ประเภท ดังนี้

พ เขตพุทธาวาส **ส** เขตสังฆาวาส

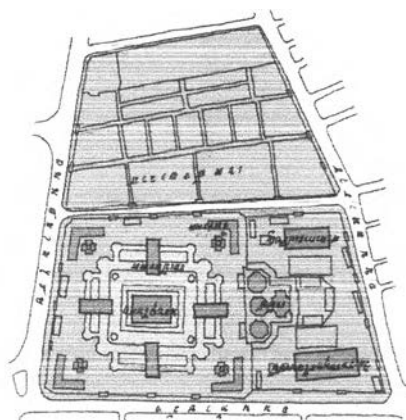
ลักษณะการวางผัง	รายละเอียด
	<p>1. แบบประกอบหน้า-หลัง หมายถึง การแบ่งเขตพื้นที่พุทธาวาสและสังฆาวาสออกเป็น 2 ส่วน ในลักษณะแนวดิ่ง ตามแนวทิศการหันหน้าออกไปทางด้านทางเข้าหลักของวัด โดยมีเขตพุทธาวาส ตั้งอยู่ส่วนหน้า ส่วนเขตสังฆาวาสอยู่เลยต่อออกไปทางด้านหลัง</p>
	<p>2. แบบชิดข้าง หมายถึง การแบ่งเขตพื้นที่วัดออกเป็น 2 ส่วน โดยทั้งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสจะวางประกบชิดกัน และต่างหันไปทางด้านหน้าวัด ซึ่งเขตสังฆาวาสนั้นจะวางประกบทางด้านซ้ายหรือขวาก็ได้</p>
	<p>3. แบบคู่ประกบ หมายถึง การแบ่งเขตพื้นที่วัดออกเป็น 3 ส่วน โดยวางเขตพุทธาวาสอยู่ ตรงกลางส่วนเขตสังฆาวาสก็จะแยกเป็นอีก 2 ส่วน วางประกบทั้งข้างซ้ายและขวาของเขตพุทธาวาสนั้น</p>
	<p>4. แบบล้อม 3 ด้าน หมายถึง การปรับพื้นที่เขตสังฆาวาสให้มีรูปลักษณะของพื้นที่หักเป็นรูปตัว U เพื่อให้โอบล้อมเขตพุทธาวาสไว้ตรงกลาง ซึ่งตั้งอยู่ตรงส่วนด้านหน้าของวัด การปิดล้อมลักษณะเช่นนี้มักใช้กับวัดที่มีพื้นที่และจำนวนพระภิกษุสงฆ์มาก</p>
	<p>5. แบบโอบหักศอก หมายถึง การปรับส่วนปลายของพื้นที่เขตสังฆาวาสให้หักเลี้ยวไปทางด้านใดด้านหนึ่งเพื่อโอบล้อมส่วนท้ายของเขตพุทธาวาสทำให้เกิดรูปลักษณะพื้นที่ที่สังฆาวาสนี้คล้ายตัว L</p>

ตารางที่ 4.2 แสดงความสัมพันธ์เขตพุทธาวาส-สังฆาวาส

¹³สมคิด จิระทัศน์กุล, วัด: พระพุทธศาสนาสถาปัตยกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 34-35

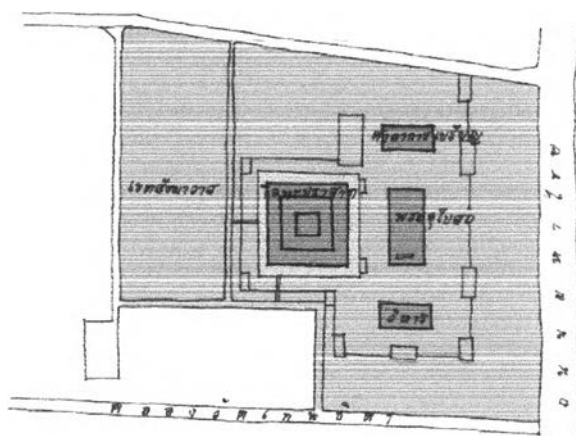
ตัวอย่างลักษณะการแบ่งเขตพุทธาวาส-สังฆาวาส

แบบประกอบหน้า-หลัง

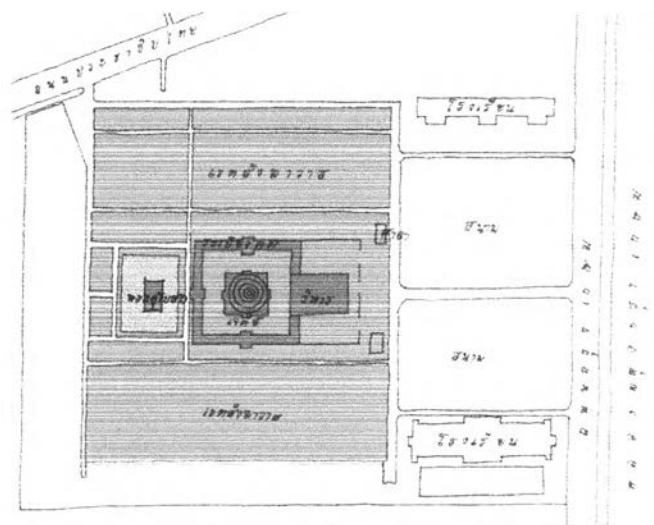
แบบขีดข้าง

ภาพที่ 4.8 ผังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จ. กรุงเทพฯ

ภาพที่ 4.9 ผังวัดราชบพิธราชนิกูลวิหาร จ. กรุงเทพฯ

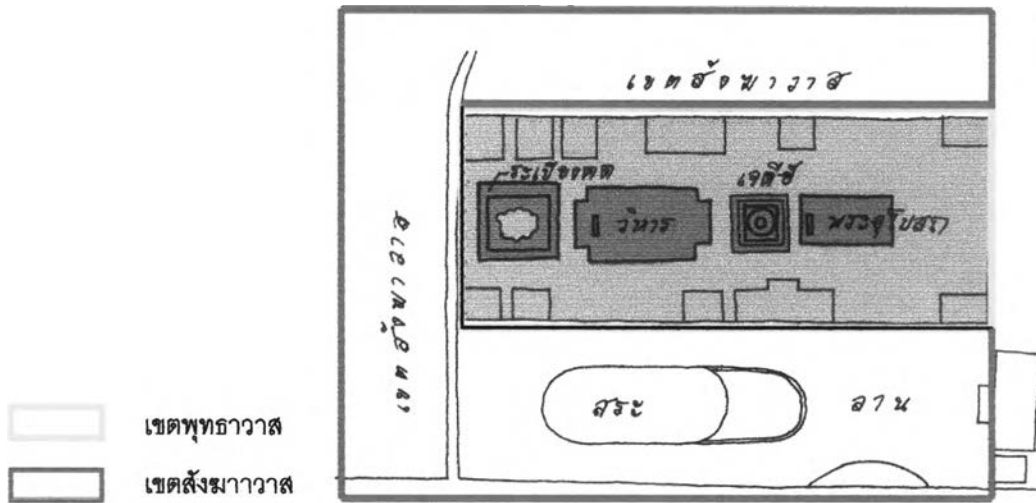
แบบคู่ประกบ

ภาพที่ 4.10 ผังวัดมกุฏกษัตริยาราม จ. กรุงเทพฯ

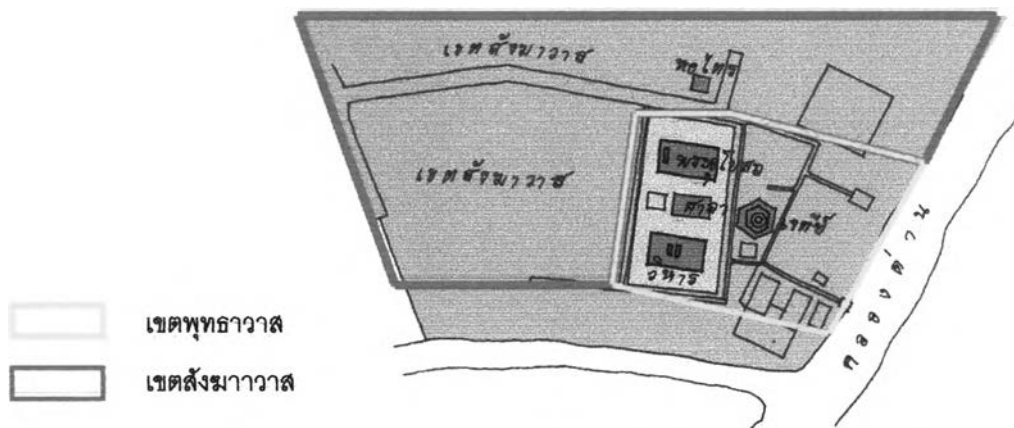
ที่มา : โครงการสำรวจและออกแบบรายละเอียด
แผนปฏิบัติการปรับปรุงพื้นที่ต่อเนื่องบริเวณ วัดนาคกลาง
วัดศรีวิชัยวรวิหาร วัดอรุณราชวราราม พระราชวังเดิมฯ.

แบบล้อม 3 ด้าน

ภาพที่ 4.11 มังวัดปทุมวนาราม จ. กรุงเทพฯ

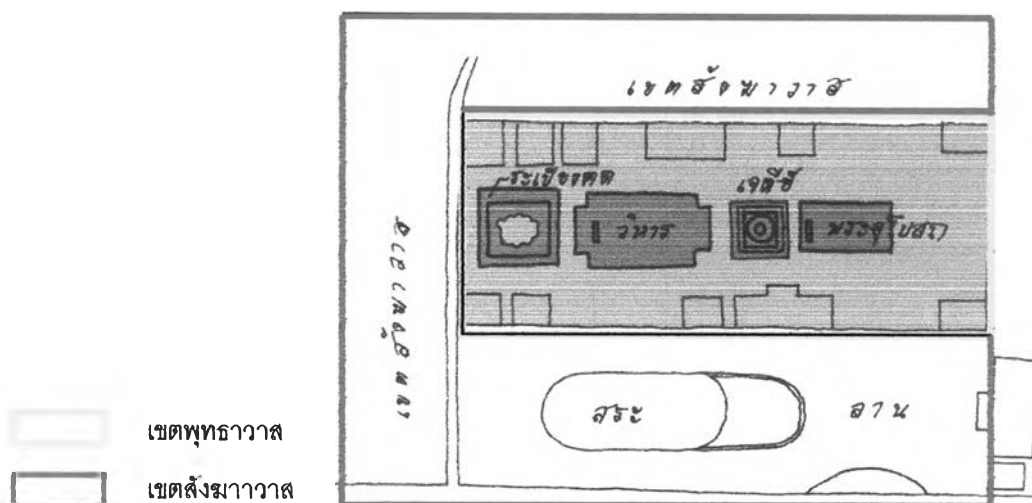
แบบโอบนั้กศอก

ภาพที่ 4.12 มังวัดอัปสรสวรรค์ จ. กรุงเทพฯ

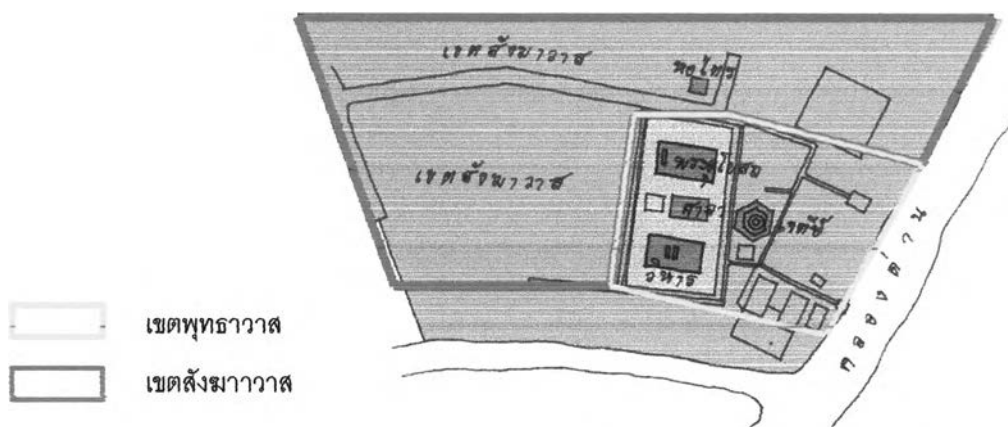
ที่มา : แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์,
มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 1
 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537)

แบบล้อม 3 ด้าน

ภาพที่ 4.9¹⁰ ฝั่งวัดปทุมวราราม จ. กรุงเทพฯ

แบบโอบหักศอก

ภาพที่ 4.10 ฝั่งวัดอัมพรสวรรค์ จ. กรุงเทพฯ

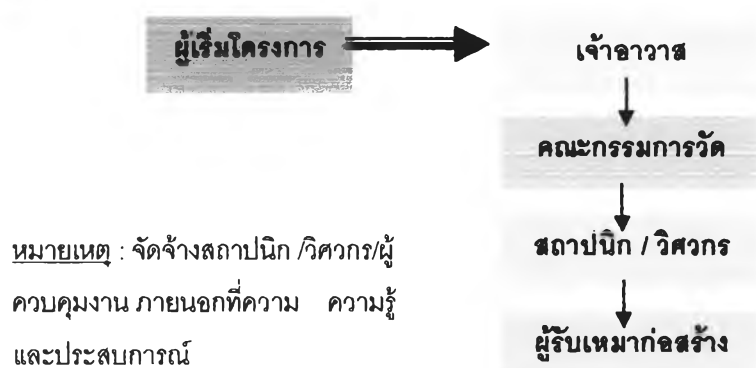
ที่มา : แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์,
มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 1
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537)

ช่วงก่อสร้างโครงการ ช่วงของการก่อสร้างโครงการในปัจจุบันผู้รับเหมาก่อสร้างมักจะมีประสบการณ์และผ่านงานก่อสร้างประเภทอาคารทางศาสนามาพอสมควร สามารถอ่านแบบและก่อสร้างได้ ไม่มีอุปสรรคในเรื่องการก่อสร้างมาก แต่ถ้าในบางโครงการเลือกใช้ผู้รับเหมาที่ไม่มีประสบการณ์ทางด้านการก่อสร้างวัดนั้น ส่วนมากทางวัดจะมีผู้รู้หรือ พระสงฆ์ และเจ้าอาวาสภายในวัดที่สามารถสอนงานและคุมงานก่อสร้างได้

4.3.3 ลักษณะของโครงการออกแบบและก่อสร้างวัด

ประเภทของโครงการออกแบบก่อสร้างวัดในปัจจุบัน จากการศึกษาวัดและการสัมภาษณ์ สามารถแบ่งประเภทของโครงการตามลักษณะของการดำเนินการและบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง สามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. โครงการที่มีศักยภาพในการดำเนินการก่อสร้างได้เอง

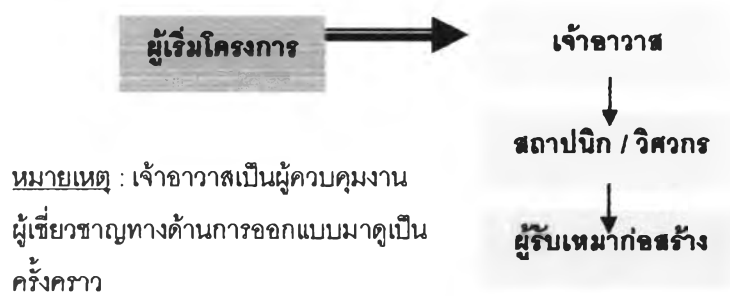
ผังภาพที่ 4.6 โครงการที่มีศักยภาพในการดำเนินการก่อสร้างได้เอง

วัดในลักษณะนี้มักจะมีเจ้าอาวาสที่เพียรพยายามที่จะพัฒนาวัดให้ดีขึ้น อาจจะเป็นวัดที่มีความเก่าแก่หรือเป็นพระอารามหลวงมีสถานที่ท่องเที่ยวหรือเป็นวัดที่มีชื่อเสียงทางด้านใดด้านหนึ่ง การบริหารจัดการของวัดในลักษณะนี้ ทางวัดจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการวัดซึ่งมาจากหลากหลายหน่วยงานและมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเข้ามาเกี่ยวข้องร่วมในการดูแลและการบริหารจัดการวัด เมื่อทางวัดมีโครงการจะสร้างอาคาร หรือจัดกิจกรรมต่าง เรื่องทุกอย่างจะต้องนำเข้าไปประชุมและผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการด้วย วัดในประเภทนี้จะเป็นวัดที่มีความพร้อมทางด้านปัจจัย ในการออกแบบก่อสร้างอาคารทางวัดจะมีสถาปนิก ภูมิ และวิศวกรที่มีความเชี่ยวชาญดูแลในแต่ละโครงการ สามารถจัดหาผู้ออกแบบและผู้รับเหมาที่มีความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมไทยหรือผู้รับเหมาที่ผ่านประสบการณ์การก่อสร้างวัดมา ดังนั้นปัญหาในการออกแบบก่อสร้างวัดในลักษณะนี้มักจะไม่เกิดขึ้น เพราะสามารถดำเนินการได้เอง ดังกรณีศึกษา วัดหัวลำโพง จ. กรุงเทพมหานคร

ปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับโครงการในลักษณะนี้คือ

1. ในกรณีที่ทางวัดว่าจ้างสถาปนิกมาแต่พบว่าสถาปนิกนั้นไม่มีความรู้ในออกแบบวัดที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคม ถึงแม้ว่าจะไม่มีปัญหาในเรื่องของการก่อสร้างและความมั่นคงปลอดภัย แต่อาจพบปัญหาทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม
2. ปัญหาเรื่องปัจจัยที่บริจาด ส่งผลต่อการก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรมในลักษณะของความสวยงามเกินควร มีการตกแต่งประดับประดาต่างๆจนในบางครั้งกลายเป็นอาคารที่ไม่เหมาะกับอาคารทางศาสนา
3. วัดขนาดใหญ่มักจะมีการจัดแต่งภูมิทัศน์ แต่ในบางครั้ง ป้ายหรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นั้น มีการออกแบบไม่มีสอดคล้องและเหมาะสมกับวัด

2. โครงการที่มีผู้เชี่ยวชาญเข้ามาดูแล

ผังภาพที่ 4.7 โครงการที่มีผู้เชี่ยวชาญเข้ามาดูแล

วัดในลักษณะนี้เป็นวัดวัดขนาดกลางและขนาดเล็กที่พอจะสามารถหาผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ทางด้านการออกแบบวัดโดยเฉพาะ เข้ามาช่วยในเรื่องของการออกแบบและก่อสร้างได้ โดยอาศัยไว้वानจากคนรู้จักแนะนำกันต่อมา และประกอบกับเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดพอจะมีความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมบ้าง เจ้าอาวาสจึงเป็นผู้ดูแลและควบคุมงานก่อสร้างกับผู้รับเหมาซึ่งเป็นช่างท้องถิ่นที่ผ่านประสบการณ์มาบ้างร่วมกันทำงาน โดยมีสถาปนิกให้คำแนะนำในบางครั้ง ดังกรณีศึกษา “วัดนางชี”

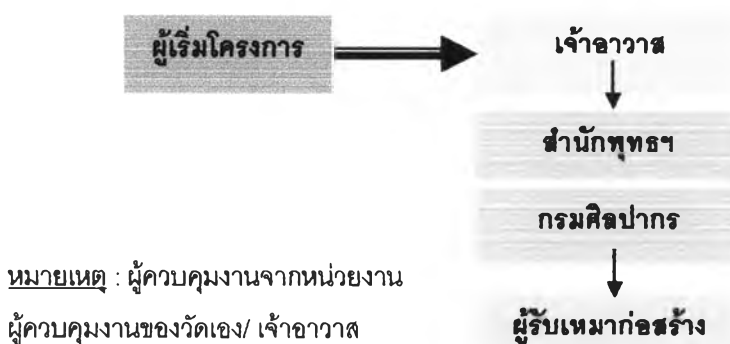
ปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับโครงการในลักษณะนี้คือ

1. ปัญหาเรื่องการติดต่อและการเริ่มต้นโครงการ เนื่องจากทางวัดไม่ทราบว่า จะเริ่มดำเนินการอย่างไร สาเหตุเพราะทางหน่วยงานรัฐบาลไม่มีการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้กับเจ้าอาวาสได้ไม่ทั่วถึง
2. ปัญหาในเรื่องของการการก่อสร้าง ในบางครั้งช่างไม่มีประสบการณ์เพียงพอในการทำงาน ถึงแม้ว่าทางวัดจะได้ผู้ออกแบบที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญมา

ออกแบบให้เหมาะสมกับวัด แต่ในการก่อสร้างจริงการก่อสร้างอาจจะไม่เป็นไปตามแบบ มีการบิดเบือนในบางรูปทรงและองค์ประกอบต่างๆ

3. ในการดำเนินการนี้ ผู้บริจาคเงินเข้ามามีส่วนในการกำหนดรูปแบบของอาคาร โดยที่ทางวัดไม่สามารถคัดค้านได้ เนื่องจากทางวัดเองก็มีกำลังทรัพย์ไม่พอเพียง จึงต้องยอมเพื่อให้มีการก่อสร้างและพัฒนาวัดในแบบของผู้บริจาคเงินเป็นใหญ่

3. โครงการที่ใช้แบบมาตรฐานในการก่อสร้างวัด

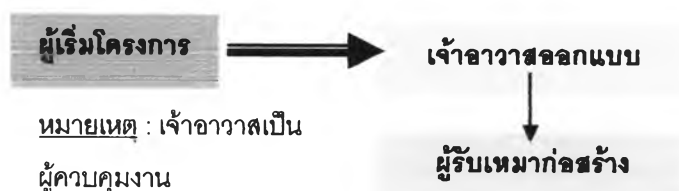

แผนภาพ 4.8 โครงการที่ใช้แบบมาตรฐานในการก่อสร้างวัด

วัดในลักษณะนี้มักจะเป็นวัดขนาดเล็กและอยู่ในพื้นที่ชนบท และมีปัจจัยในการก่อสร้างเล็กน้อย จึงต้องใช้แบบของทางราชการในการก่อสร้าง การก่อสร้างประเภทนี้จะใช้ช่างท้องถิ่นในพื้นที่ดังเช่น โครงการทั่วไปแต่ต่างกันตรงที่ ผู้ควบคุมงานจะมีตัวแทนจากหน่วยงานที่ทางวัดนำแบบ เข้ามาดูงานบ้างในบางครั้ง ปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับโครงการในลักษณะนี้คือ

1. ปัญหาในเรื่องของการก่อสร้าง ในบางครั้งช่างไม่มีประสบการณ์เพียงพอในการทำงาน ถึงแม้ว่าทางวัดจะได้ผู้ออกแบบที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญมาออกแบบให้เหมาะสมกับวัด แต่ในการก่อสร้างจริงการก่อสร้างอาจจะไม่เป็นไปตามแบบ มีการบิดเบือนในบางรูปทรงและองค์ประกอบต่างๆ
2. ส่วนมากเป็นวัดที่อยู่ในเขตชนบทการดำเนินการทางในการขอข้อมูลหรือความช่วยเหลือทางด้านต่างๆเป็นไปได้ยากจึงเป็นการก่อสร้างตามกำลังและประสบการณ์ ของผู้รับเหมาเอง
3. ปัญหาเรื่องการอ่านแบบในการก่อสร้างคลาดเคลื่อน และไม่ถูกต้องทำให้การก่อสร้างที่คลาดเคลื่อนผิดรูปทรง เกิดความไม่สวยงาม
4. ผู้ควบคุมงานก่อสร้างของหน่วยงานรัฐบางกรณีไม่สามารถเข้ามาดูแลและควบคุมงานได้อย่างทั่วถึง อาจจะเนื่องมาจากการไม่สะดวกในการดำเนินและงานในความรับผิดชอบมีมากจนไม่มีเวลามาคุมงาน

4.โครงการวัดที่เจ้าอาวาสออกแบบ

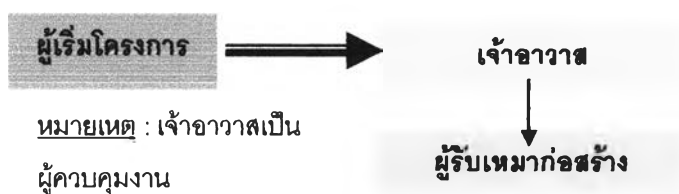
ผังภาพที่ 4.9 โครงการวัดที่เจ้าอาวาสออกแบบ

ส่วนมากจะเป็นวัดขนาดเล็กอยู่ตามชนบท เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้าน การก่อสร้างวัดมากพอสมควร คืออาจจะมีพื้นฐานก่อนการบวช หรือผ่านการก่อสร้างโบสถ์หรืออาคารทางด้านศาสนามาแล้วหลายหลัง ทำให้สามารถเขียนแบบและออกแบบวัดเองได้ ประกอบกับเจ้าอาวาสหรือพระรูปนั้นมีช่างท้องถิ่นที่เคยทำงานด้วยกันมาอย่างคุ้นเคย

ปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับโครงการในลักษณะนี้คือ

1. ปัญหาเรื่องการติดต่อและการเริ่มต้นโครงการ เนื่องจากทางวัดไม่ทราบว่า จะเริ่มดำเนินการอย่างไร สาเหตุเพราะทางหน่วยงานรัฐบาลไม่มีการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้กับเจ้าอาวาสได้ไม่ทั่วถึง
2. ส่วนมากเป็นวัดที่อยู่ในเขตชนบทการดำเนินการทางในการขอข้อมูลหรือความช่วยเหลือทางด้านต่างๆเป็นไปได้อย่างจึงเป็นการก่อสร้างตามกำลังและประสบการณ์ของผู้รับเหมาเอง
3. เจ้าอาวาสเป็นผู้ออกแบบเองซึ่งอาจจะมีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ของพระสงฆ์ผู้ออกแบบหรือเจ้าอาวาสนั้น

5.โครงการที่เจ้าอาวาสดำเนินการก่อสร้างจัดจ้างผู้รับเหมา ออกแบบ และก่อสร้าง

ผังภาพที่ 4.10 โครงการที่เจ้าอาวาสดำเนินการก่อสร้างจัดจ้างผู้รับเหมา ออกแบบ และก่อสร้าง

ส่วนมากจะเป็นวัดขนาดเล็กอยู่ตามชนบท เจ้าอาวาสไม่มีความรู้ทางด้าน การก่อสร้างวัด ขาดความรู้เกี่ยวกับช่างท้องถิ่นเป็นผู้รับเหมาเป็นนักศึกษาด้านการศึกษาวัดนาโคก วัดนาขวาง

จ. สมุทรสาคร

ปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับโครงการในลักษณะนี้คือ

1. ปัญหาเรื่องการติดต่อและการเริ่มต้นโครงการ เนื่องจากทางวัดไม่ทราบว่า จะเริ่มดำเนินการอย่างไร สาเหตุเพราะทางหน่วยงานรัฐบาลไม่มีการ ประชาสัมพันธ์และให้ความรู้กับเจ้าอาวาสได้ไม่ทั่วถึง
2. ช่างท้องถิ่นหรือผู้รับเหมาไม่มีความรู้เพียงพอในการออกแบบ
3. ปัญหาในเรื่องของการการก่อสร้าง ในบางครั้งช่างไม่มีประสบการณ์เพียงพอ ในการทำงาน ถึงแม้ว่าทางวัดจะได้ผู้ออกแบบที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญ มาออกแบบให้เหมาะสมกับวัด แต่ในการก่อสร้างจริงการก่อสร้าง อาจจะไม่เป็นไปตามแบบ มีการบิดเบือนในบางรูปทรงและองค์ประกอบ
4. ปัญหาเนื่องจากเจ้าอาวาสไม่มีความรู้พอและไม่สามารถชี้แนะ ผู้รับเหมาที่ก่อสร้าง ในกรณีที่เห็นว่าอะไรเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร
5. ปัญหาเรื่องผู้บริจาคเงินเข้ามามีส่วนในการกำหนดรูปแบบของอาคาร โฉนที่ ทางวัดไม่สามารถคัดค้านได้ เนื่องจากทางวัดเองก็มีกำลังทรัพย์ไม่พอเพียง จึงต้องยอมเพื่อให้มีการก่อสร้างและพัฒนาวัดในแบบของผู้บริจาคเงิน